

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ROČNÍK CXIV

ARCHEOLOGIA 30

BRATISLAVA 2020

**ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI**

**ROČNÍK / VOLUME CXIV
ARCHEOLÓGIA 30**

Recenzovaná publikácia / Peer-Reviewed publication
Vychádza raz ročne / Published once a year

Predseda redakčnej rady / Head of Editorial Board:

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)

Redakčná rada / Editorial Board:

Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská (nezávislý bádateľ, Senec)
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD. (SNM-Archeologické múzeum, Bratislava)
Mgr. David Parma, Ph.D. (Ústav archeologickej památkovej péče Brno, Brno)
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra)
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc. (Slezská univerzita v Opavě, Opava)
Dr. Eric Vrba, (nezávislý bádateľ, Boston)

Zostavovateľ / Edited by: Mgr. Martin Hanuš, PhD. a PhDr. Vladimír Turčan

Grafický návrh / Graphic design: Mgr. Martin Hanuš, PhD.

Redakcia / Editorial office: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum,
Žižkova 12, P.O.Box 13, SK-810 06 Bratislava, archeologia.editor@snm.sk

Grafika / Graphic Layout: Erika Mészárosová

Preklad do cudzích jazykov / Translations: REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Príspevky sú indexované a evidované v databáze Scopus (Elsevier) /
Articles are indexed and catalogued in the Scopus database (Elsevier)

Dátum vydania / Date of issue: máj 2020

Publikované príspevky a pokyny pre autorov sú dostupné na /
Published articles and guidelines for authors are available at: <http://archeologickemuzeum.sk>

Termín odovzdania príspevkov / Deadline for paper submission: 31.5.

Za znenie a obsah príspevkov zodpovedajú autori / Authors are responsible for their contributions

Vydavateľ a distribútor / Publisher and distributor:

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, IČO 00164721

Tlač / Print: Ultraprint, Bratislava

Náklad / Numbers of the copies: 300 kusov

© Slovenské Národné Múzeum-Archeologické múzeum /
Slovak National Museum-Archaeological Museum 2020

ISBN 978 – 80 – 8060 – 492 – 9

ISSN 1336-6637

OBSAH / INHALT

ŠTÚDIE / STUDIEN

ZDENĚK FARKAŠ

- Eneolitická výšinná osada v Brezovej pod Bradlom a medená industria z okolia Prašníka ... 5
Die äneolithische Höhensiedlung aus Brezová pod Bradlom und Kupferindustrie
von der Umgebung von Prašník. 31

ZDENĚK FARKAŠ

- Ojedinelé nálezy medenej industrie z priesmyku pri Bukovej. 35
Einzelfunde von Kupferindustrie vom Bergpass bei Buková. 49

DAVID VÍCH

- Eneolitické měděné sekery z pomezí východních Čech a severozápadní Moravy 51
Äneolithische Kupferbeile von der Scheide Ostböhmens und Nordwestmährens 58

VLADIMÍR MITÁŠ – JÁN RAJTÁR – JÁN TIRPÁK

- Kovové dýky z Cífera a okolité osídlenie v stupňoch BA2 – BB1 61
Metal daggers from Cífer and the surrounding settlement in stages BA2 – BB1 79

JURAJ BARTÍK – TIBOR LIESKOVSKÝ

- Starý Plášť pri Plaveckom Mikuláši. K poznaniu hradísk z mladšej a neskorej
doby bronzovej v Malých Karpatoch. 81
Starý plášť near Plavecký Mikuláš. A paper on discovering hillforts from the later
and late Bronze Age in the Lesser Carpathians 111

JAKUB GODIŠ – JÁN HARUŠTIAK

- Pohrebisko mohylovej kultúry v Šamoríne, časti Šámot 119
Burial Ground of Tumulus culture in Šamorín-Šámot 161

ANITA KOZUBOVÁ – PAVEL FOJTÍK

- Das späthallstattzeitliche Siedlungsobjekt 511/2019 von Kralice na Hané (Bez. Prostějov)
in Mittelmähren. Ein Beitrag zur Drehscheibenkeramik der Verkerzug-Kultur. 167
Neskorohalštatský sídliskový objekt 511/2019 z Kralic na Hané (okres Prostějov)
na strednej Morave. Príspevok ku keramike vekerzugskej kultúry vyrobenej na kruhu ... 202

RADOSLAV ČAMBAL – ERIKA MAKAROVÁ

- Hallstatt hoards from the Molpír hill-fort in Smolenice. 205
Halštatské depoty z hradiska Molpír v Smoleniciach 225

RADOSLAV ČAMBAL

- Variant des spätlatènezeitlichen Gürtelhakens vom Typ Voigt A aus Buková
in den Kleinen Karpaten 231
Variant neskoroatlánskej opaskovej zápony typu Voigt A z Bukovej v Malých Karpatoch .. 243

PÉTER KOVÁCS – KLÁRA KUZMOVÁ

- Rímsky oltár s palimpsestom z Iže. 245
Römischer Altar mit Palimpsest aus Iža 250

IGOR BAZOVSKÝ – HANA MAJEROVÁ – DANA SZABOVÁ – DARINA ARENDT

- Zaumzeug mit Zügelketten aus Borinka, Kreis Malacky (SW Slowakei) 251
Zubadlo s reťazami z Borinky (JZ Slovensko) 271

KATARÍNA HLADÍKOVÁ	
New Finds of “longobard” Brooches from the Late Migration Period in Southern Záhorie Region	273
Nové nálezy „longobardských“ spôn z mladšej fázy sťahovania národov z južného Záhoria.	286
VLADIMÍR TURČAN	
Slovanské sídliskové objekty v Moste pri Bratislave	287
Slav Settlement sites in Most pri Bratislave	319
ALENA ŠEFČÁKOVÁ	
Archeozoologické nálezy zo slovanských objektov v Moste pri Bratislave (okr. Senec, 8. – 9. stor.)	321
Zooarchaeological Finds from Slav sites in Most pri Bratislave (Senec district, 8th – 9th centuries)	330
KAMIL ŠVAŇA – JÁN RÁKOŠ – PATRIK FEČO	
Nálezy z neskorostredovekého objektu na hrade Markušovce.	333
Finds from the Late Medieval pit at Castle Markušovce.	345
KOLOKVIUM – VLADIMÍR TURČAN	
Osemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie	347
Achzehntes Kolloquium zu den Fragen der römisch-germanischen Archäologie	348
PAVOL JELÍNEK – GERHARD PASTIRČÁK – MICHAELA DÖRNHÖFEROVÁ – – RADOSLAV BEŇUŠ	
Germánsky hrob z Bratislavy-Záhorskej Bystrice	349
Germanisches Grab aus Bratislava-Záhorská Bystrica	357
ANDREJ SABOV	
Staršie nepublikované nálezy z doby rímskej z Trnavskej tabule	359
Ältere unpublizierte Funde aus der römischen Kaiserzeit von der Trnava Tafel.	384

RECENZIE / REZENSIONEN

P. JELÍNEK: JOZEF VLADÁR – EGON WIEDERMANN: The World behind the World. Intercultural Processes on the Prehistory of European Civilization. Peter Lang, Berlin 2020.	389
---	-----

ENEOLITICKÁ VÝŠINNÁ OSADA V BREZOVEJ POD BRADLOM A MEDENÁ INDUSTRIA Z OKOLIA PRAŠNÍKA

ZDENĚK FARKAŠ

Keywords: Bošáca culture, Brezová pod Bradlom, Copper Age, Lesser Carpathians, copper industry, fortified site, western Slovakia

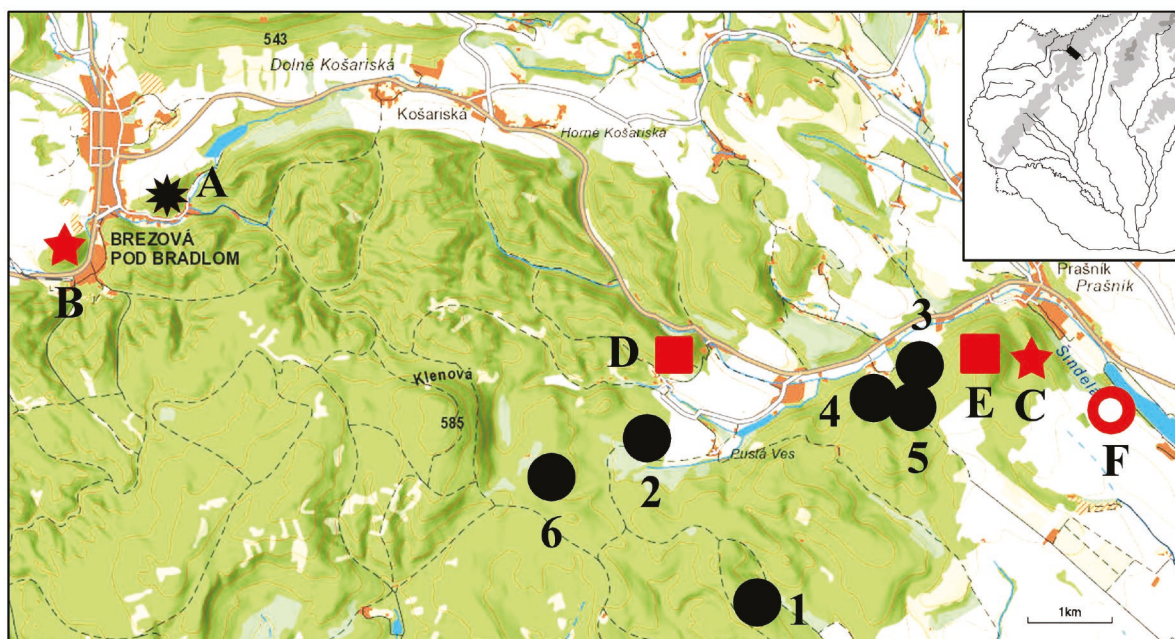
Abstract: Copper Age highland settlement in Brezová pod Bradlom and the copper industry from the pass through the Lesser Carpathians near Prašník. In the mountain spur of the Lesser Carpathians called Baranec above the town of Brezová pod Bradlom, part of a fortified highland settlement was discovered from the earlier phase of the Bošáca culture, protected by a double palisade. The settlement probably controlled the entrance to the Brezová- Vrbové furrow through which an important road linking the northern Záhorie and Myjava regions to the Trnava plateau passed at the latest from the Copper Age. These unique finds of the copper industry from the turn of the middle Copper Age are probably linked to this road.

Úvod

Na jar v r. 2006 zistil študent histórie M. Valihora pri príležitostnej návšteve vrchu Baranec, ktorý leží v katastri mesta Brezová pod Bradlom (okr. Nové Mesto nad Váhom) niekoľko plytkých výkopov, ktoré narušili trávnatý povrch jeho severovýchodného výbežku (obr. 1). V poprehadzovanej zemine našiel zlomky v ruke formovanej keramiky a mazanice. Nasledovne sa prostredníctvom internetu obrátil na niekoľko múzeí so žiadosťou o zhodnotenie a posúdenie získaného materiálu. Pri obhliadke miesta nálezov, ktoré pracovníci SNM – Archeologického múzea v Bratislave (ďalej SNM – AM) predbežne zaradili do eneolitu, sa potvrdilo, že trávnatý povrch na juhovýchod skloneného svahu severovýchodného výbežku Baranca poškodilo niekoľko nepravidelných výkopov, ktoré zasahovali po zvetrané, na drobný ostrohranný štrk sa rozpadajúce podložie. Najväčší z nich bol umiestnený do výrazného staršieho terénneho zásahu. Z tmavej hnedočiernej kyprej zeminy sa podarilo vyzdvihnúť ďalšie zlomky eneolitickej keramiky a kamennú drviacu podložku. Mladší bol iba zlomok glazovaného subrecentného džbánku. Pri povrchovom prieskume sa zistili na temene vrchu aj početné ostro ohraničené staršie terénne zásahy, pokryté dnes trávnatým alebo lesným porastom.

Pri nasledovnej návšteve lokality na začiatku jesene pracovníci SNM-AM zistili, že pôvodný výkop je podstatne väčší ako na jar a súčasne sa objavilo niekoľko nových plytkých jám aj v jeho blízkosti. Preto v spolupráci s miestnymi dobrovoľníkmi bola na mieste výkopov vytýčená skúšobná sonda (SI/06) s rozmermi 1,5 x 8,5 m tak, aby nadviazala na výraznú hranu zlomu svahu klesajúceho do Baraneckej doliny a súčasne preskúmala terén medzi ním a hrebeňom temena vrchu. Orientovaná bola kolmo na sklon svahu a pohltila väčšinu menších amatérskych výkopov. Jej dlhšia os s miernou odchýlkou dodržiavala smer sever–juh (obr. 2: 1; 3). Po zachytení stôp zrejme palisádového opevnenia boli pri južnej časti sondy I/06 smerom na východ a západ odkryté sondy II/06 (3 x 2,5 m) a III/06 (2,5 x 2,5 m), ktoré mali overiť priebeh prípadnej fortifikácie (obr. 3).

Poloha Baranec je dominantným okrajovým výbežkom Malých Karpát (tzv. erózny odľahlík) pri ich kontakte s Myjavskou pahorkatinou. Jeho najvyšší bod, ktorý sa nachádza na juhozápad od zachyteného náleziska, dosahuje výšku 378 m n. m., čím prevyšuje pod ním na juh a juhovýchod ležiacu Baraneckú dolinu s Baranským potokom takmer o 120 m. Smerom na sever a severozápad jeho svahy strmo klesajú o 40 až 50 m a potom prechádzajú do miernejšieho svahu využívaného ako orná pôda. Samotná, za-

Obr. 1. Brezovsko-Vrbovská brána na upravenej turistickej mape. A – Brezová pod Bradlom, poloha Baranec. Eneolitická výšinná opevnená poloha. B – Brezová pod Bradlom, poloha Ostriez. Stredoveký hrádok. C – Prašník, poloha Čerenec. Stredoveký hrádok. D – Prašník, poloha Hrádok. Praveké až včasnostredoveké valové opevnenie. E – Prašník, poloha Tlstá hora. Praveké valové opevnenie. F – Prašník, poloha Baraní majer. Rondel z obdobia lengyelskej kultúry. 1 – Kočín-Lančár, Lančárska dolina. Medená dýka (obr. 14: 1), 2 – Prašník, časť Dolná Pustá Ves. Medená dýka (obr. 14: 2), 3-5 – Prašník, vršky medzi opevnenou polohou Tlstá hora a časťou obce Pustá Ves. Medené klíny (obr. 14: 3, 4, 6), 6 – Kočín-Lančár, poloha Saladovec. Medený klin (obr. 14: 5).

Abb. 1. Brezovsko-Vrbovská brána (Tor) auf zurechtgemachter Touristenkarte. A – Brezová pod Bradlom, Lage Baranec. Äneolithische befestigte Höhensiedlung. B – Brezová pod Bradlom, Lage Ostriez. Mittelalterliche Kleinburg. C – Prašník, Lage Čerenec. Mittelalterliche Kleinburg. D – Prašník, Lage Hrádok. Urgeschichtliche und frühmittelalterliche Wallbefestigung. E – Prašník, Lage Tlstá hora. Urgeschichtliche Wallbefestigung. F – Prašník, Lage Baraní majer. Rondel aus der Zeit der Lengyel Kultur. 1 – Kočín-Lančár, Lančárska dolina. Kupferdolch (obr. 14: 1), 2 – Prašník, Ortsteil Dolná Pustá Ves. Kupferdolch (Abb. 14: 2), 3-5 – Prašník, Berge zwischen der befestigten Lage Tlstá hora und dem Ortsteil Pustá Ves. Kupferkeile (Abb. 14: 3, 4, 6), 6 – Kočín-Lančár, Lage Saladovec. Kupferkeil (Abb. 14: 5).

tiaľ archeologickým výskumom doložená lokalita sa nachádza na východnom výbežku vyvýšeniny, približne medzi vrstevnicami 290 až 320 m (obr. 1; 2; 5: 1, 2).

Pomerne pestré geologické podložie lokality pozostáva z dolomitov, ktoré pri povrchu hrebeňa prechádzajú cez silno zvetrané dolomitové štrky do valchovských zlepcov polymiktých a brekciových zlepcov. Severné úbočia sú tvorené baraneckými pieskvcami, karbonátovými pieskvcami a klastickými vápencami (www.mapserver.geology.sk). Na zvetralinách pevných karbonátových hornín sa vytvorili hlinité rendzi-

ny a rendziny hnedé (Hraško/Linkeš/Šurina 1980, mapa 1) či rendziny a kambizeme rendzinové (www.podnemapy.sk).

V súčasnosti pokrýva temeno lokality lúčny porast a na svahoch rastú intencionálne vysadené borovice, smerom na sever doplnené lieskou, čerešňou a inými listnatými drevinami, z ktorých aspoň časť pochádza zo zaniknutých sadov či záhrad (obr. 5: 3; 6: 3). Z nich sa dodnes zachovali kamenné násypy „rún“ smerujúce kolmo na svah. Tie v hornej časti prekryli staršie, zväčša kolmo na ne orientované terasové úpravy. Pôvodne však na temene Baranca zrejme rástli

bukové kvetnaté a sčasti aj dubovo-cerové lesy, na svahoch prechádzajúce do dubovo-hrabo-vých lesov karpatských. Tok Baraneckého potoka v doline však lemovali lužné lesy podhorské (*Michalko a kol. 1986*).

Terénna situácia

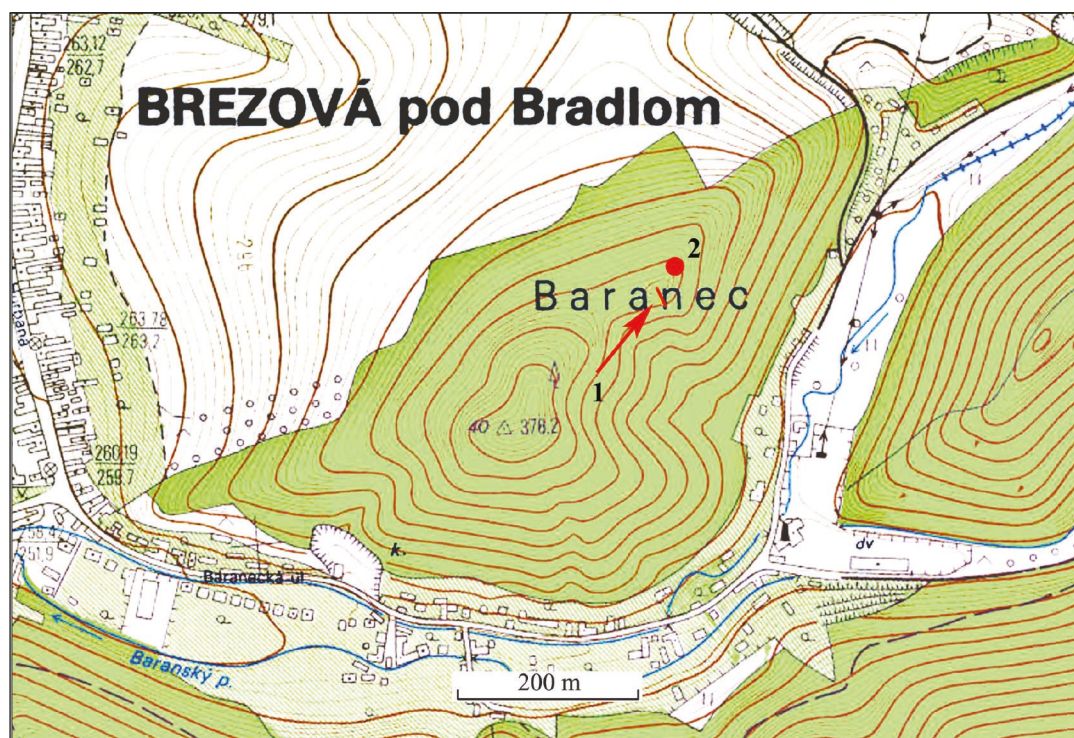
Sonda I/06 (8,5 x 1,5 m) viedla kolmo na svah a prevýšenie medzi povrchom jej horného a dolného okraja dosahovalo 2,16 m. Podložie, ktoré pozostáva z drobných sivobielych hranolčekov rozpadnutého dolomitu (brizolit), ležalo od metra 0 (vrchný okraj sondy) po meter 3,4 v hĺbke 0,1 až 0,22 m. „Nadložie“, podobne ako v celej sonde, pozostávalo z výrazne hnedočiernej piesčitej listovky, predovšetkým do hĺbky 0,1 m prerastenej koreňmi miestneho lúčneho porastu. Na rozhraní zeminy a podložja sa však nachádzali aj široko rozvetvené korene stromov, predovšetkým borovic.

Od metra 3,4 po meter 6 boli v podloží viditeľné dve v smere vrstevníc orientované „terasovité úpravy“ so šírkou 0,6 a 1 m. V metroch

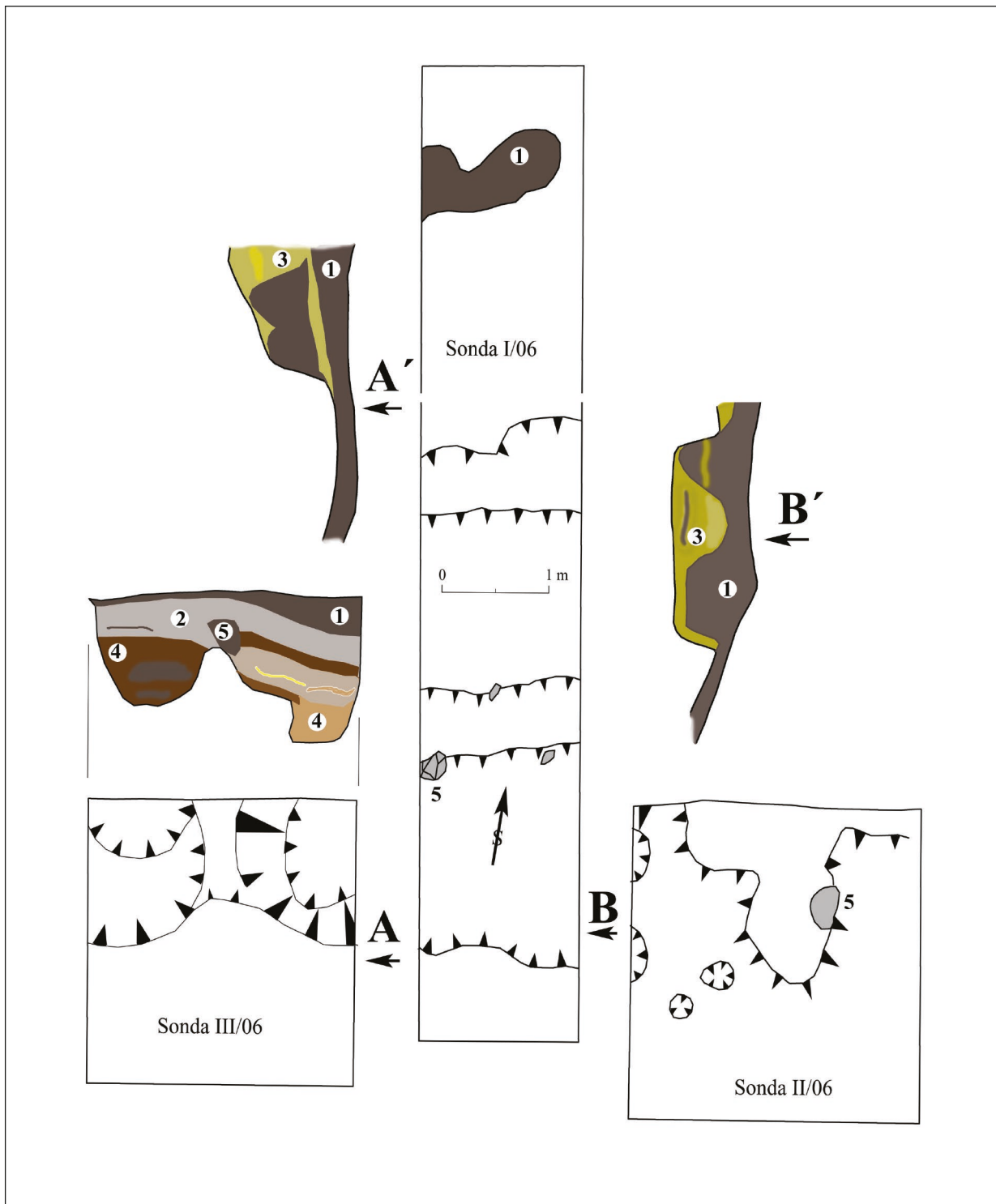
0 až 4 bola kultúrna vrstva celkom bez nálezov, od metra 4 po meter 6 sa v zásype začali objavovať ojedinelé drobné zlomky pravekej keramiky a na druhej „terase“ sa našiel aj jeden silex. Medzi metrom 3,4 až 6 postupne hrúbka kultúrnej vrstvy narástla na 0,3 až 0,4 m.

V metri 6 skalné podložie klesalo ostrým zlomom do hĺbky 0,72 až 0,76 m. Terénna, ľudskou rukou vyhlbená depresia, široká 1,2 až 1,3 m, začala v metri 7,6 opäť stúpať a v metri 7,8 podložie leží opäť v hĺbke 0,3 m. Od metra 8 terén prirodzene prudko klesá do Baraneckej doliny a hrúbka listovky sa opäť stenčila na 0,1 až 0,15 m (obr. 3; 4).

Zachytený zásah do terénu, ktorý sa dodnes na povrchu prejavuje ako takmer 2 m široká plošina, bol vyplnený piesčitou hnedočiernou listovkou, v hĺbke 0,16 m predelenou 10 cm mocnou medzivrstvičkou zmesi tmavej listovky so svetlým piesčitým materiálom z podložja. Vo vertikálnom smere depresiu delila žltohnedá až žltosivá drvina z podložja s tmavšími medzivrstvičkami, ktorá vytvárala v rámci do terénu zámerne zahĺbeného žlabu dva samostatné, s hra-

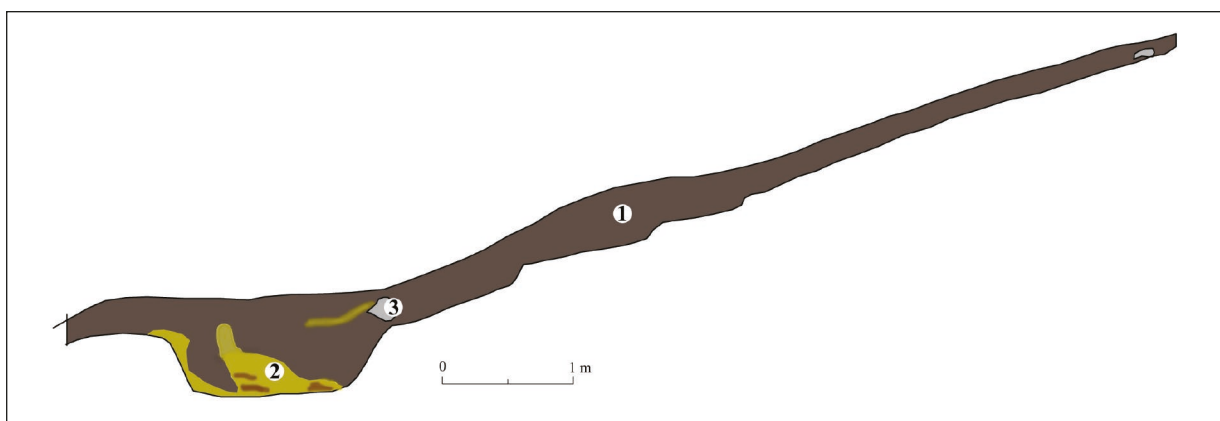

Obr. 2. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec na mape 1:10.000. 1 - sonda I až III, 2 - miesto nálezu medenej sekerky.
Abb. 2. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec auf der Karte 1:10.000. 1 - Sonden I bis III, 2 - Fundort des Kupferbeils.

Obr. 3. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Sondy I-III/06. A - východný profil sondy III/06, B - východný profil sondy I/06 v priestore palisády. 1 - hnedočierna piesčité listovka, 2 - svetlosivá drvina z podložia, 3 - sivožltá drvina z podložia (brizolit), 4 - piesčité, do rôznych odtieňov hnedej sfarbená výplň žlabov a kolových jám, 5 - kameň.

Abb. 3. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Sonden I-III/06. A - östlicher Sondenprofil III/06, B - östlicher Sondenprofil I/06 im Bereich der Palisade. 1 - braunschwarze sandige Blättererde, 2 - hellgrauer Schutt vom Mutterboden, 3 - graugelber Schutt vom Mutterboden (Brizolit), 4 - sandige, in verschiedene Farbtöne der braunen Farbe verfärbte Verfüllung der Troge und Pfostengruben, 5 - Stein.

Obr. 4. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Sonda I/06 – západný profil. 1 – hnedočierna piesčitá listovka, 2 – žltohnedá drvina z podložia, 3 – kameň.

Abb. 4. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Sonde I/06 – Westprofil. 1 – braunschwarze sandige Blättererde, 2 – gelbbrauner Schutt vom Mutterboden, 3 – Stein.

nou svahu paralelné pásy. Pripomínali ryhy vyhlbené pre dva rady zvislo do terénu zapustených drevených stĺpov, ktoré sledovali v smere vrstveníc hranu temena Baranca nad jeho zlomom do Baraneckej doliny. Vnútorňý pás bol mohutnejší, pri dne široký okolo 0,6 m, vonkajší užší, široký okolo 0,3 m. Obidva pásy pri dne oddeľovala 0,5 m široká hrádza pôvodného rastlého materiálu. Nepravidelnosti zásahov, napr. širšie ústie žlabu ako dno a zásah zabiehajúci pod profil rastlého terénu azda možno spájať ako s technikou zapúšťania drevených stĺpov do podložia, tak ich neskoršou deštrukciou a nakláňaním konštrukcie, vari aj pod tlakom na nej zachytenej zeminy (obr. 3; 4; 5: 4; 6: 1). Šírka žlabov však nebola konštantná a zrejme sa prispôbovala veľkosti do nej osádzaného stĺpu (obr. 3; 4).

Zo zásypu „depresie“ sa podarilo vyzdvihnúť početný črepový materiál sprevádzaný kamennou štiepanou industriou, ojedinelými uhlíkmi, zvieracími kosťami a zlomkom kamennej brúsenej sekerky.

Zlomky keramiky napriek tomu, že vytvárali dve samostatné zoskupenia v rámci vertikálnej stratigrafie mali jednotný charakter. Prvé zoskupenie siahalo od povrchu, respektíve od koreňov trávnatého porastu až po svetlejšiu medzivrstvičku v hĺ. okolo 0,2 m a druhé bolo vo výplni oboch žlabov. Z povrchovej vrstvy sa tak podarilo vyzdvihnúť 134 zlomkov nádob, z toho 21 s vyššou vypovedacou hodnotou (okraje, dná,

ušká, výzdoba), ktoré tak predstavovali 15,67 % z celku (obr. 7). Okrem nich sa v povrchovej vrstve našlo aj 9 ks pomerne drobných zlomkov mazačnice do dĺ. 5,8 cm.

Z výplne „žlabov“ pochádza ďalších 49 fragmentov keramiky, z toho 12 s vyššou vypovedacou hodnotou (24,49 %). Okrem nich sa do výplne depresí dostala poškodená kamenná sekerka, 5 silexov, kamenná platnička, hladidlo a drvidlo (obr. 9A; 11: 3, 5; 12: 5, 7, 9, 11, 12).

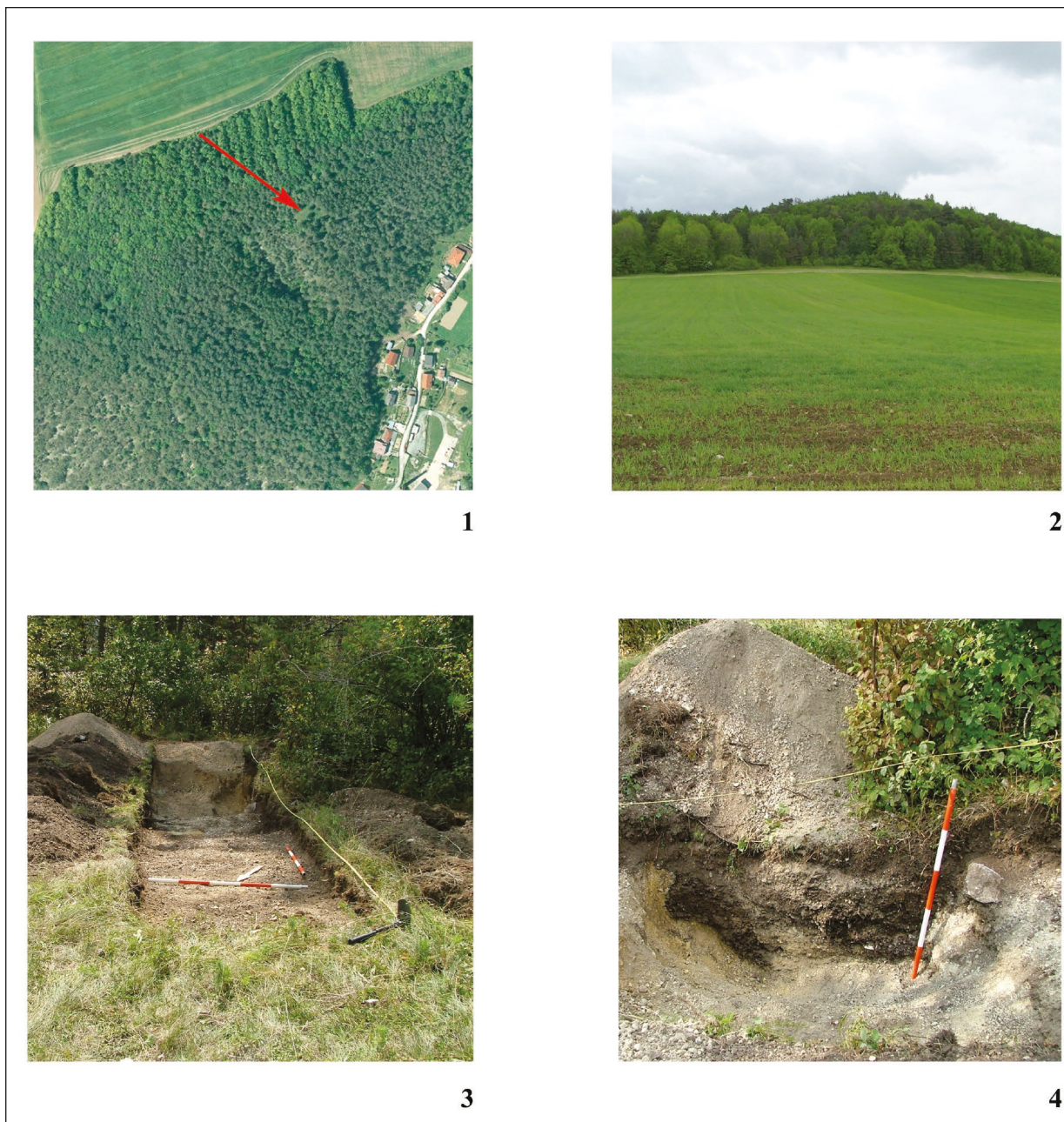
Sonda II/06 (pôvodne s rozmermi 2,5 x 3 m) nadviazala cez 0,5 m široký kontrolný blok na sondu I/06 a ležala na východ od nej v mieste s predpokladaným pokračovaním „steny“ z dvojice radov drevených kolov (obr. 3). Neskôr bola rozšírená na 2,8 m tak, aby bolo možné sledovať zásah do pôvodného skalného podložia, ktoré tu vytváralo výrazný jazykovitý na juh orientovaný výbežok. Dva v sonde I/06 výrazné „základové žlaby“ sa zmenili na systém kolových jamiek a bližšie nedefinovatelný zásah priliehajúci z vnútornej strany k predpokladanej „stene“. Kolové jamky mali v tomto prípade priemer okolo 0,5 m a zasahovali do hĺ. 0,65 m od súčasnej úrovne podložia. Vonkajší rad smerom k jazykovitému výbežku podložia dopĺňali dva menšie stĺpy s priemerom 0,3 x 0,22 m a 0,21 m (obr. 3).

Zo zásypu sa opäť vyzdvihol početný črepový materiál, často ležiaci až na pôvodnom skalnom podloží. Z povrchovej vrstvy (0-0,2 m) pochádza

27 zlomkov keramiky, z toho 7 s vyššou vypovedacou hodnotou (25,93 %). Okrem nich to bolo 5 kúskov mazanice a silex (obr. 9B; 12: 3). Výplň kolových jám a kultúrna vrstva opäť pozostávali z hnedočiernej piesčitej listovky, predovšetkým z kolových jamách často doplnenej medzivrstvič-

kami alebo zosunmi svetlej piesčitej drviny z dolomitového podložia (obr. 3).

Sonda III/06 (porastom limitovaná na rozmer 2,5 x 2,5 m) ležala na západ od sondy I/06. Delil ich 0,5 m široký kontrolný blok. Sondou sa preskúmala južný „žlab“ členený v dĺžke 2,5 m

Obr. 5. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. 1 - letecký záber na Baranec s vyznačeným miestom archeologického výskumu. Podľa GEODIS SLOVAKIA s.r.o., mapy.tuzvo.sk/HOFM/, 2 - vrch Baranec, pohľad od severu, 3 - pohľad na sondu I od severu, 4 - sonda I, západný profil „zdvojenej“ palisády.

Abb. 5. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. 1 - Flugbild auf Baranec mit markierter Stelle der archäologischen Grabung. Nach GEODIS SLOVAKIA s.r.o., mapy.tuzvo.sk/HOFM/, 2 - Berg Baranec, Blick vom Norden, 3 - Blick auf die Sonde I vom Norden, 4 - Sonde I, Westprofil der „verdoppelten“ Palisade.

dvomi kolovými jamami. Zasahovali do hĺbky 0,94 a 1,26 m od súčasného povrchu, pričom východná z nich bola stupňovito členená (pr. 0,6 až 1 m a 0,5 až 1,18 m). Obidve zasekali do pevného skalného podložia, pričom hrúbka kultúrnej vrstvy na juh od nich nepresiahla 0,16 m. Výplň kolových jám pozostávala z hnedočiernej listovky s niekoľkými medzivrstvičkami svetlosivej alebo žltohnedej dolomitovej drviny z podložia. Obidve jamky prekryvala vrstva svetlosiveho splachu v hrúbke 0,2 až 0,36 m, na ktorú nasadala nerovnomerne mocná listovka – 0,06 až 0,3 m (obr. 3). Nálezy, opäť pozostávajúce z keramiky, zvieracích kostí, kamenných brúsikov a praslena sa koncentrovali predovšetkým v povrchovej hnedočiernej vrstve a potom priamo vo výplni jednotlivých kolových jamiek. Z kultúrnej vrstvy sa podarilo vyzdvihnúť 61 zlomkov nádob (obr. 9D), z toho 9 s vyššou vypovedacou hodnotou (14,75 %) a 57, zväčša drobných kúsok mazanice. Z výplne kolových pochádza 68 keramických črepov (13 z nich má vyššiu vypovedaciu hodnotu – 19,11 %; obr. 9C). Okrem nich sa v sonde III/06 našli 2 silexy, brúsik, azda používaný pri výrobe kamennej brúsenej industrie, bližšie funkčne nezaradený kamenný nástroj a časť hlineného praslena (obr. 11: 2, 6; 12: 2, 6, 8).

Vyhodnotenie hnutelných nálezov

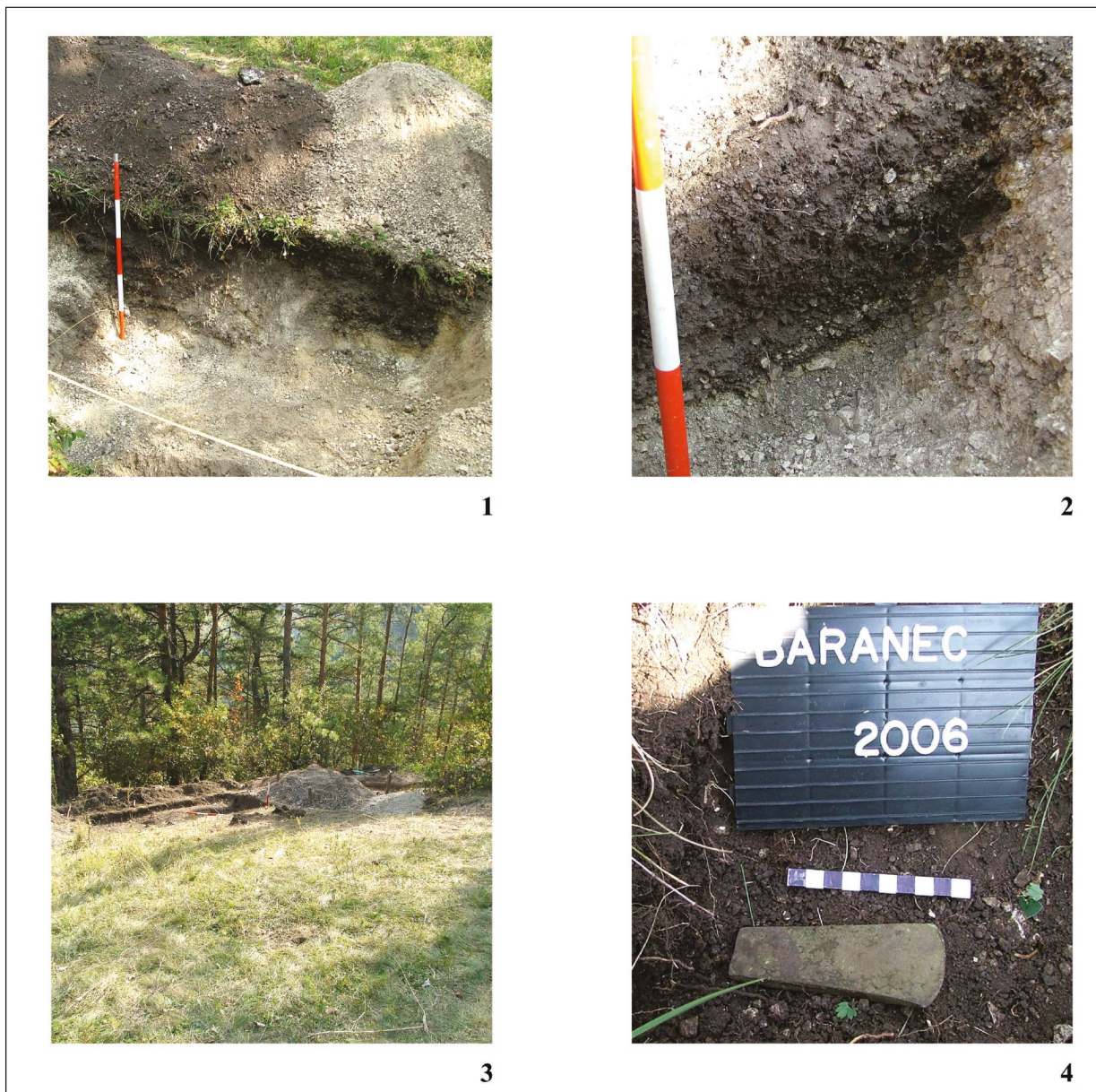
Zo sond I až III/06 sa vrátane črepov zo zberu M. Valihoru vyzdvihlo 358 zlomkov keramiky, z ktorých len jeden pochádzal z novovekého glazovaného džbánku. Ostatné majú zväčša jednotný charakter. Boli súčasťou nádob vymodelovaných v ruke predovšetkým z jemnej plavenej, kompaktnej hliny, len v niektorých prípadoch s nevýraznou prímiesou piesčitého ostriva. V takomto prípade je povrch keramiky mierne pórovitý s otvormi po vypadnutých zrnkách. Pripomína tak keramiky z Malých Karpát z mladšej až neskorej doby bronzovej, o ktorej sa niekedy predpokladá, že ju vyrábali z hliny prirodzene preplavenej miestnymi horskými potokmi. Takýto materiál sa však neviazal len na jedno, úzko časovo ohraničené obdobie (Farkaš 2013, 36). Do hrnčiarskej masy sa v niektorých prípadoch dostali aj drobné zrnčeka rozdrvenej keramiky

či menšie množstvo organického materiálu, ktorý v procese výpalu zhorel a zanechal v hrnčine drobné kaverny charakteristického výzoru.

Vzhľadom na zisťovací charakter výskumu a skutočnosť, že nálezy sa dostávali k predpokladanej pôvodnej palisáde predovšetkým zosuvom a splachmi z vyššie položených častí polohy, tak väčšina keramiky sa zachovala vo výrazne fragmentárnom stave. Zlomky zvyčajne pochádzajú z nádob s tzv. strednou hrúbkou črepu v rozmedzí od 0,6 do < 1 cm. Výnimkou sú dva fragmenty tzv. stolovej keramiky s hrúbkou steny okolo 0,4 cm (obr. 7: 5; 9A: 4). Tou sú aj zlomky hrubostenných nádob so šírkou presahujúcou 1,2 cm. Jedná sa pritom o fragmenty zo spodnej časti až dna, kde sa zvyčajne sila stien zvyšovala aj z technologického hľadiska (stabilita, statika a pevnosť keramického výrobku v procese modelovania a vysušania pred samotným výpalom – obr. 7: 10; 9C: 8). Povrch nádob, predovšetkým okrovej až rôznych odtieňov hnedej, zriedkavo sivej farby býva hladný, niekedy, predovšetkým v prípade hrubšej kuchynskej keramiky je však zdrsnený. Zdrsnenie pozostávalo buď z nepravidelne rozložených a sčasti rozotretých nálepv (obr. 9A: 1), neupraveného alebo len nerovným materiálom sčasti pretretého vlhkého povrchu, predovšetkým v spodnej časti nádob. Zatiaľ výnimočné je zbrázdenie tela nádoby najskôr zubami jemného hrebeňa (obr. 10: 7). V jednom prípade bola vnútorná časť nádoby pri dne vymodelovaná nedbanlivo, bez viditeľných snáh po zarovnaní povrchu (obr. 9B: 7). Vypálenie nádob bolo kvalitné, ale lom mal tzv. sendvičový výzor so svetlejším vonkajším a zväčša aj vnútorným povrchom a tmavosivým až čiernym jadrom. Ojedinelý zlomok dna s výrazným tehlovočerveným sfarbením možno spájať so sekundárnym prepálením materiálu (obr. 10: 5). Zachovaná výzdoba pozostávala zo širších plytkých rytých až vhladzovaných paralelných línií s prevažujúcou vertikálnou orientáciou (obr. 7: 1; 9B: 2, 3, 4), niekedy však vytvárali aj viacnásobný široko roztvorený ornament tvaru V na vydutine nádoby doplnený najmenej dvomi vodorovnými pásmi širokých kruhových až oválnych vpichov (obr. 7: 3). Plytké kanelúry sa uplatnili aj pri výzdobe širokého pásikového úška vystupujúceho oblú-

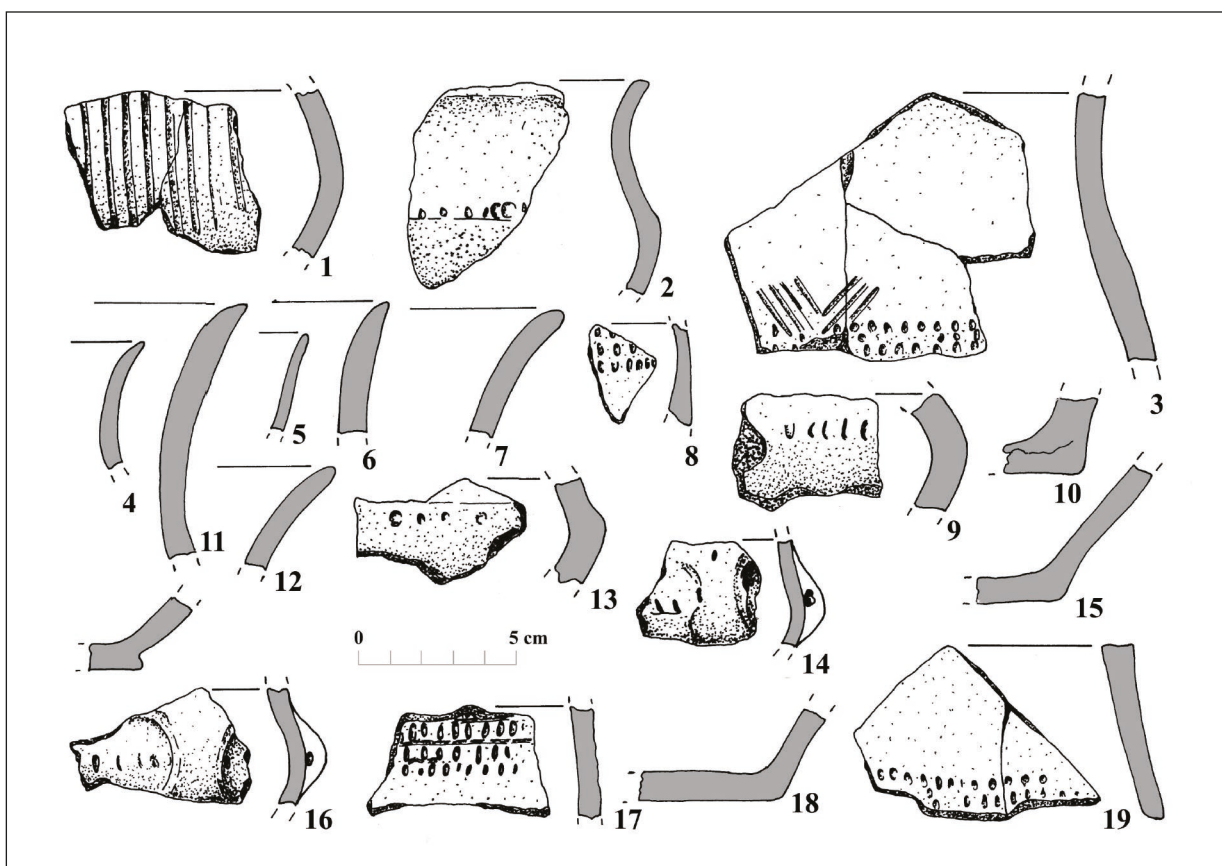
kom ponad okraj nádoby (obr. 10: 4). Vhlbená výzdoba okrem kanelúr pozostávala z vpichov tvaru pšeničného zrnka, zrejme zhotovených na plochu kladeným hrotom rydla alebo šidla z organického materiálu (kosť, paroh, drevo), pásov z vrypov nechtom, hrotitým nástrojom i nástrojom s tenkým, ale pravouhlo ukončeným koncom. Ojedinelé nie sú ani väčšie kruhové vpi-

chy, ktoré sa podobne ako zvislé záseky zvyčajne uplatnili v usporiadaní do jednoduchých vodoravných pásov na alebo tesne pod výrazným lomom nádob (obr. 7: 9; 9B: 6; 9C: 6, 10, 13; 9D: 6; 10: 2, 6) kde mohli dopĺňať aj nízke pásovité ušká (obr. 7: 14, 16; 9A: 8). V jednom prípade úzke zárezy či vpichy tenkým nechtovitým nástrojom vytvárali na povrchu keramiky zložité

Obr. 6. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. 1 – sonda I, východný profil so „zdvojenou“ palisádou, 2 – sonda III, severný profil s kolovou jamkou palisády zahĺbenou do zvetraného skalnatého podložia. Pohľad od juhu, 3 – sondy I až III, južná časť opevnenej polohy s priebehom palisády, 4 – nález medenej sekerky, pohľad od východu.

Abb. 6. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. 1 – Sonde I, Ostprofil mit „verdoppelter“ Palisade, 2 – Sonde III, Nordprofil mit Pfostengrube der Palisade die in den verwitterten felsigen Mutterboden vertieft ist. Blick vom Süden, 3 – Sonden I bis III, südlicher Teil der befestigten Lage mit dem Palisadenverlauf, 4 – Fund vom Kupferbeil, Blick vom Osten.

Obr. 7. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Sonda I, južný koniec nad opevnením. Črepový materiál z mačiny a podorničia. Vrstva 0-0,2 m.

Abb. 7. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Sonde I, südliches Ende über der Befestigung. Scherbenmaterial von der Rasenplatte und dem Unterboden. Schicht 0-0,2 m.

ornament pozostávajúci zo zvislých, vodorovných a šikmých línií (obr. 9C: 4). Kruhé (obr. 7: 3, 19), ale predovšetkým oválne odtlačky tvaru "pšeničného zrnka" boli často zoskupené do viacnásobných vodorovných, zvislých i šikmých línií, ktoré vytvárali pomerne zložitý vzor a to ako pod okrajom, tak na tele nádob (obr. 7: 8, 17; 8; 9A: 2, 9B: 5, 9D: 1). V prípade komplikovanejších viacnásobných línií si hrnčiari vytvorili základnú osnovu plánovaného ornamentu z takmer vlasovo tenkých predrysovaných línií, ktoré potom dopĺňali na ne kolmými vpichmi či odtlačkami hrotitého nástroja (obr. 7: 17; 8). Možno predpokladať, že výzdobné motívy neboli kompozične príveľmi odlišné od výzdoby známej z moravského Bánova (Pavelčík 1981, Taf. I, II) alebo západoslovenského Podolia (Šuteková 2008, 278–279, obr. 4). Zachovaná plastická výzdoba má predovšetkým funkčný význam. Objavuje sa vo forme

zosilnenia okraja niektorých, zväčša hrncovitých nádob plastickou lištou, zvyčajne členenou či už tzv. nepravou lizénou (obr. 9A: 5), odtlačkami prstov (obr. 9C: 3), zoštipnutím (obr. 9B: 1) alebo dvojicou vodorovných pásov vrypov hrotitým nástrojom s kvadratickým hrotom (obr. 10: 1). Priamo na tele keramických tvarov sa vodorovnú lištu podarilo doložiť iba v dvoch prípadoch, tiež členenú oválnymi či pravouhlými vpichmi alebo reťazením drobných vývalkov (obr. 9A: 12; 9D: 4). Niekedy vodorovnú lištu nahrádzali zvislé vrypy alebo presekávanie ostrých lomov, občas aj zosilnených (obr. 7: 2, 9, 13, 14, 16; 9A: 8; 9B: 6, 9C: 6, 10, 13; 13: 2).

Funkčným prvkom, často doplneným vrypami, boli aj nízke pásovité ušká, zväčša s ostrou bočnou hranou, spájajúce ako okraj s hornou časťou vydutiny (obr. 9D: 5), tak ostrý lom tela s podhrdlím (obr. 7: 14, 16; 9A: 8).

Okrem nich sa zachoval aj fragment širokého plochého uška členeného plytkými vhladenými kanelúrami, ktoré plynulo vystupuje z okraja šálky (obr. 10: 4) a zlomok širokého a pomerne vysokého uška s výrazným lomom (obr. 9A: 11).

Morfologicky vychádza keramický materiál z Baranca z náplne badenskej kultúry a je blízky tzv. postbadenskému kultúrnemu vývoju, na juhozápadnom Slovensku reprezentovanom predovšetkým bošáckou a jevišovickou kultúrou (Šuteková 2010, 469 a n.; Mellnerová Šuteková 2012, 91 a n.; 2015, 501 a n.).

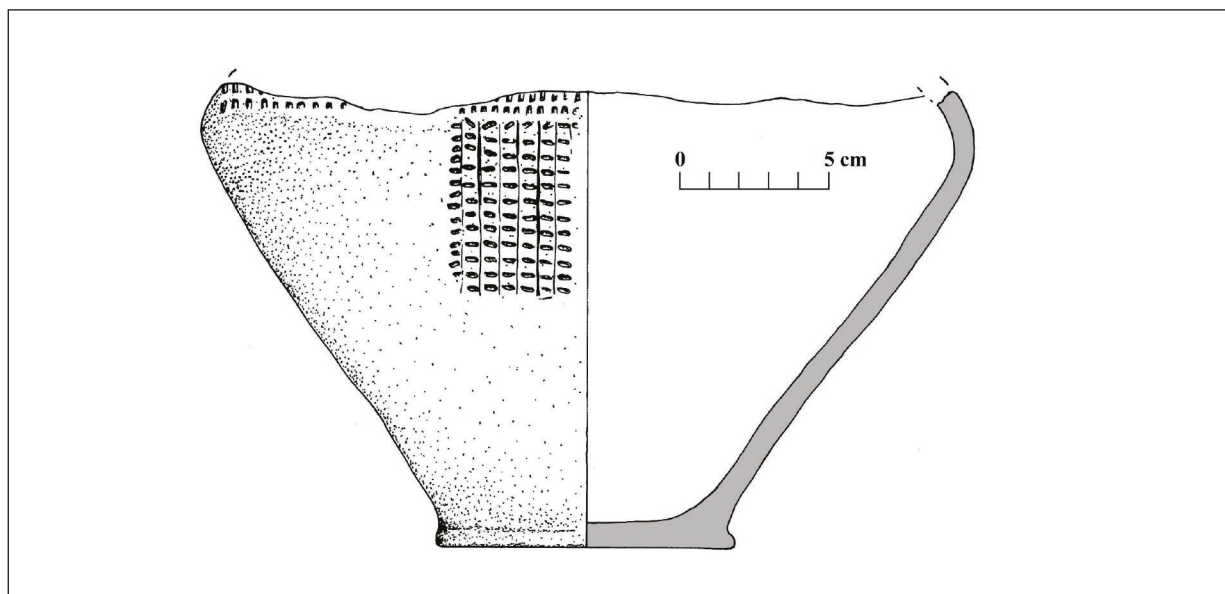
Kategorizácia pôvodných keramických tvarov vychádza z typológie V. Němejcovej-Pavúkovej (1981, obr. 5), ktorú vypracovala pre materiál náplň badenskej kultúry, z ktorej dedičstva vyrastá aj bošácka kultúra (Pavelčík 1992, 43, Tab. IV). Vzhľadom na vysokú fragmentárnosť keramiky však často nie je možné jednoznačne určiť tvar nádoby, ktorej bol ten ktorý črep súčasťou.

Z keramických fragmentov zo sondy I sa podarilo čiastočne zostaviť len spodnú časť amfory alebo vázy (kategória N alebo O) s ostrým lomom na vydutine a výrazne odsadeným dnom. Nad hranou lomu sa zachovali zvyšky dvoch vodorovných pásov z kolkov zhotovených odtlačkami nástroja s kvadratickým hrotom, na ktoré nadväzovalo 6 až 7 zavesených zvislých pásov

pozostávajúcich zo siedmich pásov vodorovne kladených oválnych vpichov tvaru obilného zrnka, oddelených od seba tenkými zvislými ryhami (obr. 8). Pripomínajú tak motív viacnásobného alebo tzv. sieťového rebríka. Nedosahovali však až ku dnu, ale len približne do polovice spodnej časti nádoby. Podobný motív sa objavil aj na iných fragmentoch (obr. 7: 17; 9D: 1) a doložený je aj z nálezov v blízkej Bukovej (Bobek/Točík 2017, 329, obr. 4: 1,5).

Opis

Spodná časť, približne tretina, vázovitej alebo amforovitej nádoby s ostrým lomom na vydutine a výrazne odsadeným dnom. Plecia a hrdlo chýbajú. Nádobu zhotovili z jemnej plavenej hliny s hladným povrchom okrovej farby, lom je čierny. Nad lomom vydutiny sa zachovali zvyšky dvoch vodorovných radov odtlačkov nástroja s pravouhlým hrotom, v spodnom rade kladenom zväčša hrotom smerom od lomu nádoby k jej ústiu a v hornom od ústia k lomu. Z pásu na vydutine vychádzajú tri zachované rebríčkové pásy zložené zo siedmich radov vodorovných oválnych vpichov, pripomínajúcich motív obilného zrnka. Z rozmiestnenia zvislých výzdobných pásov na tele možno predpokladať, že ich

Obr. 8. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Spodná časť nádoby s rytým a vtláčaným ornamentom zo sondy I.

Abb. 8. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Gefäßunterteil mit gravierten und eingedrückten Ornament von Sonde I.

pôvodne mohlo byť na obvodě šesť až sedem. Rozmery: zachovaná výška 15,2 cm, š. vydutiny 26 cm, hr. črepu 0,7 cm, š. hranatého odtlačku 0,2 cm, š. závesných pásov 4,2 cm, dl. obilného zrnka 0,3-0,4 cm (obr. 8).

Obdobný motív sieťového rebríka sa objavuje aj v náplni časovo blízkej skupiny Ózd badenskej kultúry, reprezentovanej na strednom Slovensku napr. nálezmi z Hrádku pri Lieskovci vo Zvolenskej kotline, kde sa vyskytol na rôznych kategóriách keramiky, podobne ako na iných s ním približne súčasných lokalitách (*Malček 2013*, 39, 40, obr. 15: V65; 17: V474; 26: V102, V14; tab. II: 24; V: 15; VI: 1; XXVIII: 1; XXXIII: 1; XXXIV: 1).

Súčasťou vázovitých alebo amforovitých tvarov zrejme boli aj niektoré von vyhnuté okraje nádob s väčším priemerom ústia (napr. 7: 7, 11, 12; 9C: 2; 9D: 1, 2, 8) a azda aj časť z tela nádoby zdobenej oválnymi vpichmi a viacnásobnými V líniami na pleciach vydutiny (obr. 7: 3). Z podobnej nádoby okrovej farby pochádzajú aj dva nespojitelné zlomky dna a najmenej 8 črepov z tela (obr. 7: 15, 18), ktoré sa tiež dostali do zásypu v sonde I. Súčasťou menších amfor by mohli byť aj nízke pásovité úšká umiestnené na vydutine (obr. 7: 14, 16), hoci podľa J. Šutekovej (2008, 277) sú pre bošácku kultúru charakteristické úšká umiestnené na amforách predovšetkým na hrdle alebo na rozhraní hrdla.

Z ďalších keramických tvarov (kategória C) je doložený fragment šálky so širokým pásovým úskom vystupujúcim plynulým oblúkom ponad okraj nádoby, ktoré členia plytké, na okraj kolmé plytké kanelúry (obr. 10: 4). Z šálok alebo džbáňok (kategória G) sú zrejme aj zlomky tiel so zaoblenou, ostro zalomenou alebo dokonca rebierkom zvýraznenou vydutinou, zdobenou vpichmi, vrypami či žliabkami.

Pre neskorú badenskú kultúru je charakteristický fragment z okraja tenkostenného črpačka (obr. 9A: 4) s mierne von vyhnutým ústím, ktorý zhotovili z plavenej hlíny s hladným povrchom vypáleným do hnedých odtieňov (kategória F), ktoré mali výrazné zastúpenie tak na blízkej Morave (*Pavelčík 1964*, 280; 1981, Taf. I: 2), ako v opevnenej osade v Podolí pri Novom Meste nad Váhom (*Šuteková 2008*, 278, Obr. 3;

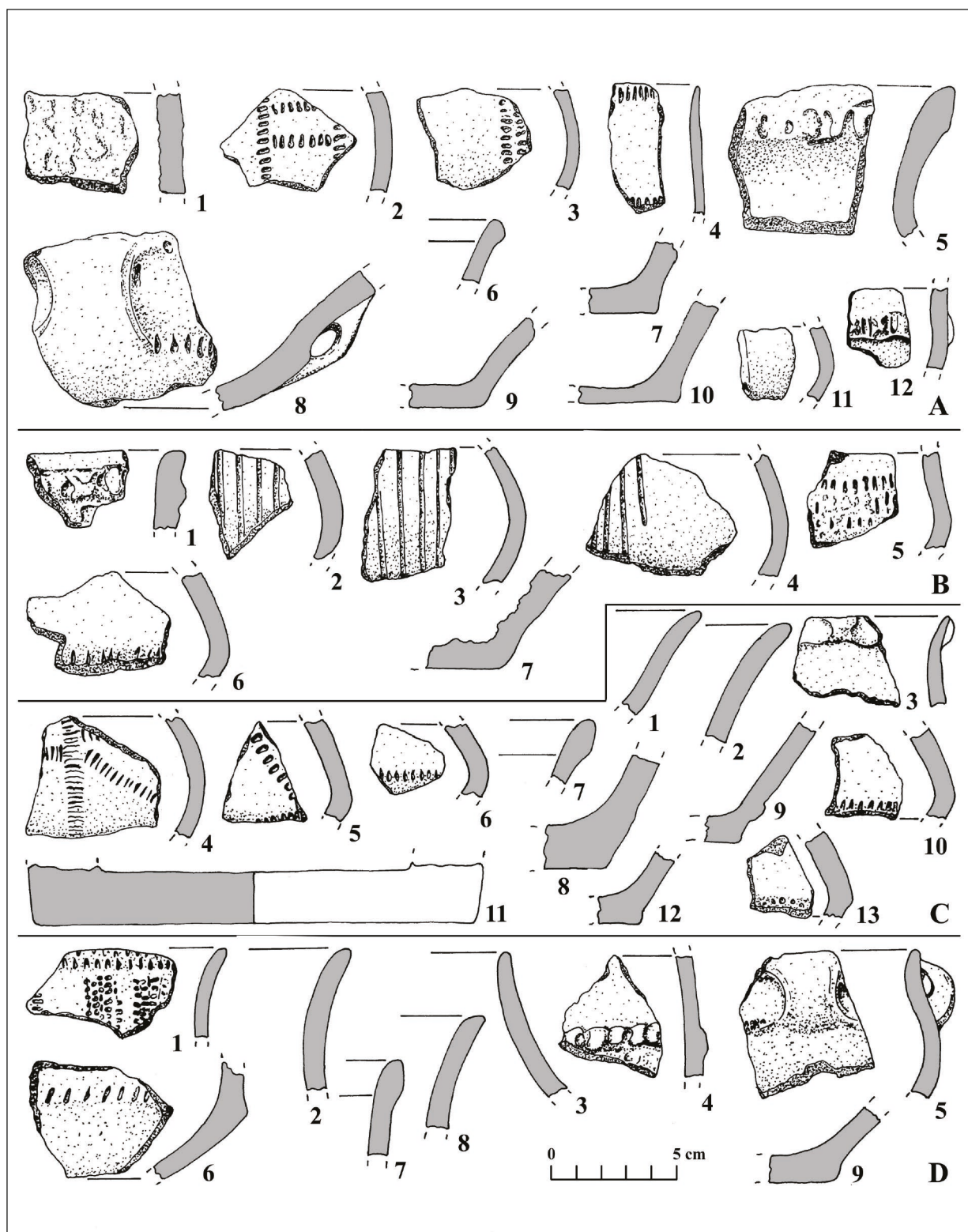
2010, 478, Abb. 4). Zo zachovaného fragmentu však nie je zjavné, či črpaček mal pôvodne hrotité alebo rovné ploché dno. To bolo podľa pozorovania V. Němejcovovej-Pavúkovovej (1981, obr. 5: F) typologicky staršie a nádoby s ním sa objavili už v priebehu kultúry s klasickou badenskou keramikou (stupeň III). Obidva typy črpačiek sú však známe aj z hradu Devín v Bratislave, kde sa vyzdvihli z deštruovaného zvyšku kolovej stavby z mladšej vývojovej fázy bolezárskej skupiny badenskej kultúry. Tu však nemožno vylúčiť ani intrúziu z mladších sídliskových horizontov (*Farkaš/Plachá 2002*, 80–83, obr. 8: 6, 10).

Významnou kategóriou úžitkových nádob badenského a postbadenského vývoja boli hrnce (kategória P). Charakteristické boli pre ne predovšetkým zosilnené okraje (obr. 9A: 5; 9B: 1; 9C: 3; 10: 1) a azda aj masívne dno z palisádového žlabu v sonde III (obr. 9D: 11). Samostatnou skupinou boli dvojuché hrnce (kategória R), v prípade Brezovej pod Bradlom azda zastúpenou zlomkom menšej nádoby s nezvyklo umiestneným pásovým úskom tesne pod okrajom.

Z náplne bošáckej skupiny sa čiastočne vymyká okrajový črep z hrncovitej nádoby so zosilneným a dvomi radmi hranatých vpichov členeným ústím (obr. 10: 1), s analógiami v prostredí starších stupňov badenskej kultúry (*Němejcová-Pavúková 1981*, obr. 2 a 3) a kultúry ľudu s lievikovitými pohármi.

Zaujímavý je aj fragment z dvojkónickej nádoby s mierne prehnutým zúženým ústím (obr. 9D: 3). Okrem amfor a váz zo starších období vývoja badenskej kultúry tak pripomína aj hornú časť vajcovitých hrncov z najstaršieho a staršieho stupňa vývoja bošáckej skupiny z moravského Bánova (*Pavelčík 1981*, Taf. I: 3; II: 3).

Misy s roztvoreným ústím (kategória J) patrili medzi charakteristické keramické tvary v období badenskej kultúry (*Němejcová-Pavúková 1981*, obr. 5) a v prostredí bošáckej kultúry v Podolí boli dokonca zastúpené najväčším počtom zlomkov zo všetkých identifikovaných nádob (*Šuteková 2008*, 277). Z polohy Baranec, azda aj kvôli zlomkovitosti materiálu, však nie je doložená ich dominancia. Misky s vysokým hrdlom, blízkej širokej šálke azda prislúcha črep

Obr. 9. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Črepový materiál. A – sonda I, výplň palisádového žlabu, B – sonda II, výplň, C – sonda III, výplň žlabov, D – sonda III, výplň.

Abb. 9. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Scherbenmaterial. A – Sonde I, Verfüllung des Palisadengraben, B – Sonde II, Verfüllung, C – Sonde III, Trogverfüllung, D – Sonde III, Verfüllung.

s ostrým lomom členeným vodorovným pási-
kom vpichov zo sondy I (obr. 7: 2) a vari aj nie-
ktoré okraje z nádob so širokým ústím s esovi-
to prehnutým, von vyhnutým ústím (napr. obr.
9C: 1 či 10: 2). Fragmentom z misy s tanierovito
roztvoreným ústím by mohol byť aj zlomok, kde
ostrý lom zdobený zvislými zásekmi spája s pod-
hrdlím široké páškové ucho (obr. 9A: 8). Široko
roztvorené misy a ušká na ich lomoch nepatria
k charakteristickým keramickým tvarom bošá-
ckej kultúry, ale vo variantoch, zvyčajne s kalicho-
vito roztvoreným ústím, sa objavujú v skupine
Ózd (*Malček 2013*, 46 a n.) či v náplni badenskej
kultúry v severnom Potisí (*Horváthová 2010*,
obr. 18). Nemožno však celkom vylúčiť ani mož-
nosť, že modelovanie uška zmenilo v jeho bez-
prostrednej blízkosti sklon hrany nádoby a tak
fragment by mohol byť aj súčasťou celkom iného
keramického tvaru.

Z priestoru palisádového opevnenia
sa podarilo vyzdvihnúť 124 hrudiek mazani-
ce s rozmermi do dĺžky 10,5 cm. Zhotovili ju
z jemnej piesčitej zeminy s výraznou prímiesou
organického materiálu. Sekundárnym prepá-
lením získal povrch i lom výrazné tehlovočervené
sfarbenie. Napriek tomu, že pôvodné hlinené
plochy sa pri deštrukcii rozpadli na nepravi-
delné hrudky so zaoblenými hranami, tak na
niektorých sa zachovali stopy po vyhladení pô-
vodného povrchu, prípadne neúplné odtlačky
väčších driev či trámov alebo výpletu s prieme-
rom prútov do 1,5 cm. Nálezová situácia neu-
možňuje rozhodnúť, z akej stavby hrudky po-
chádzajú. Azda aspoň časť z nich možno spájať
s protipožiarnymi opatreniami drevenej fortifi-
kácie, iné sa azda zosunuli k palisáde od deštru-
ovaných obytných a hospodárskych stavieb vo
vnútri ohradeného areálu.

Opis drobných nálezov

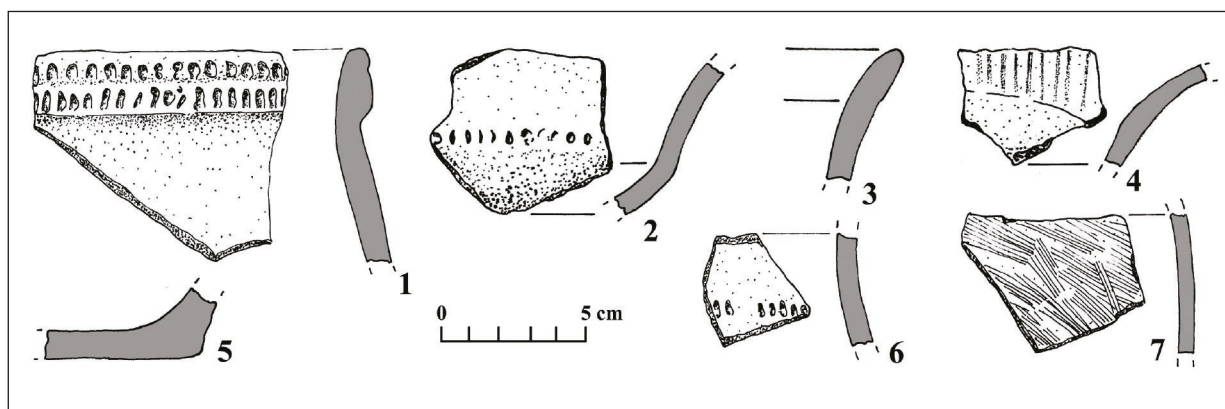
1. Praslen cylindrický, pri báze kónicky rozší-
rený s rovnou kruhovou bazálnou a užšou
vrchnou časťou. Zhotovili ho z plaveného
jemného materiálu s hladým povrchom
vypáleným do svetlookrovej farby. Na užšej
časti sa zachovali tri vodorovné pásy od-
tlačkov nástroja s pravouhlo ukončeným
hrotom, používaným aj pri výzdobe nádob.
2. Nástroj bol kladený paralelne s osou otvo-
ru v smere od širokej bázy. Rozmery: v. 4,3
cm, pr. spodnej časti 6,1 cm, pr. vrchnej časti
3 cm, pr. otvoru 1,2 cm (obr. 12: 8).
2. Klin kamenný, tylová časť z tmavej dokonalo
vyhladenej až vyleštenej bridličnatej horniny
s kolmo zbrúsenými bokmi a tylom. Ostrie je
odlomené. Rozmery: dĺ. 4,8 cm, š. tyla 2 cm,
max. š. 2,8 cm, hr. 1,8 cm, váha 51,09 g (obr.
12: 4).
3. Podložka drviaca jednostranná bochníkov-
ého tvaru so sedlovito prehnutou vyhladenou
pracovnou časťou. Zhotovili ju z miestne-
ho svetlého pórovitého vápenca. Rozmery:
23,6 x 16,5 cm, max. hr. 7,6 cm (obr. 11: 1).
4. Platnička zo svetlého pieskovca konkávne
prehnutá so stopami po brúsení, boky sú ne-
pravidelne olámané. Rozmery: 15,7 x 9,7 cm,
hr. 2,2 cm (obr. 11: 4).
5. Platnička z jemného hrdzavohnedého pies-
kovca s výraznou konkávnou vybrúsenou
plôškou v strede. Okraje sčasti odlomené.
Rozmery: 11,4 x 6,7 cm, hr. 1-2,8 cm (obr.
11: 2).
6. Brúsny kameň z ostrozrnného zlepenca s vý-
raznými hranami a stopami po pracovnej
činnosti. Rozmery: 8,5 x 6,4 x 4,5 cm (obr.
11: 3).
7. Drvidlo, brúsny kameň z hnedočerveného
pieskovca s pracovnými stopami po celom
obvode, vybrúsený je takmer do tvaru vajca.
Rozmery: dĺ. 5,4 cm, pr. 4,2 x 4 cm (obr. 11: 5).
8. Drvidlo, brúsny kameň z hnedočerveného
pieskovca s výraznými pracovnými stopami
takmer po celom obvode. Rozmery: 6,5 x 5 x
4,6 cm (obr. 11: 6).
9. Dlátko z výsady srnčieho parožia s odlome-
nou tylovou časťou. Pórovitý povrch bol pô-
vodne sčasti zahladený. Rozmery: dĺ. 5,1 cm,
pr. 1,4 cm, š. ostria 0,5 cm (obr. 12: 10).
10. Sekerka medená mierne trapézovitého pôdo-
rysu s nevýrazne rozšíreným rovným ostrím.
Boky aj tylo sú kolmé na bazálnu aj dorzálnu
stranu, mierne prežliabnuté. Pôvodne vyhla-
dený povrch je medenej farby so zvyškami
dnes opadanej korózie. Rozmery: dĺ. 11,25
cm, š. ostria 5 cm, š. tyla 3 cm, hr. 1,1 cm,
váha 339,37 g (obr. 12: 1).

Zrejme vďaka podložiu bohatému na vápnik sa zachovali početné, doteraz nespracované fragmenty zvieracích kostí. Okrem nich tu bola zastúpená ôsmimi silexami aj kamenná štiepaná industria. Ako surovinu použili hnedý, červený, hnedočervený či ružovohnedý rádiolarit a typológia nálezov poukazuje na aspoň čiastočné miestne spracovanie suroviny. Pred podrobnejším mineralogickým vyhodnotením súboru nemožno vylúčiť, že rádiolarit aspoň sčasti pochádza z blízkeho bradlového pásma. Na štyroch silexoch sa zachovali zvyšky vápnitej kôry s výraznou piesčitou prímесou (obr. 12: 3, 6, 7, 11). Medzi jednoznačné nástroje patrí len nevýrazne retušované škrabadlo (obr. 12: 2). Ostatnú industriu možno zaradiť medzi polotovary alebo dielenský odpad, azda s výnimkou úštepu s výraznou, pri rôznych činnostiach využiteľnou rovnou hranou (obr. 12: 9).

Z kamennej brúsenej industrie sa zachovala iba tylová časť úzkeho kamenného klina, najskôr k ostriu s mierne sa rozširujúcim telom a kolmo zbúsenými bočnými stenami a tylom. K podobnému typu nástrojov patrili aj nálezy z mohyly V/59 v Bukovej (Bobek/Točík 2017, 328, tab. IV: 12, 14) a Hlinska na Morave (Pavelčík 1992, Abb. 5: 4; 6: 17). Štíhlym vysokým telom, obdĺžnikovým prierezom a pravdepodobne aj dokonalým vypracovaním povrchu pripomínajú medené klíny vychádzajúce z typu Pločnik s výraznou prevahou dĺžky nad šírkou a vysokým pravouhlým prierezom, ktoré M. Dobeš (1989, 39; 2013, 30)

kladie do svojej 1. skupiny „plochých sekier“, ktorých výskyt azda končí niekedy v priebehu stredného eneolitu. O vzájomnom tvarovom ovplyvňovaní kamennej brúsenej a medenej industrie sa vo všeobecnosti nepochybuje a J. Pavelčík (1992b, 229) dokonca predpokladal, že rad kamenných nástrojov z eneolitického opevneného sídliska z Hlinska pri Lipníku nad Bečvou vznikol pod vplyvom prestížnej, ale ťažšie dostupnej medenej industrie.

Hlinené prasleny, ktoré sa zvyčajne spájajú so základným spracovaním surovín na nite využiteľné pri textilnej výrobe, sa často objavujú v pozoruhodnom množstve na výšinných osadách badenskej kultúry a na ňu nadväzujúcich kultúrnych skupín z mladoeneolitického kultúrneho komplexu (napr. Pavelčík 1983, 296, 313; Novotná/Soják 2013, 109–123). J. Pavelčík (1983, 313) nevyklučoval, že takéto osady boli okrem iného aj výrobo-obchodnými centrami s nezanedbateľnou textilnou produkciou založenou aj na spracovaní ovčej vlny. Azda práve v závere vývoja badenskej kultúry sa dostali do Karpatskej kotliny prostredníctvom Balkánu nové druhy oviec s kvalitnejšou a hustejšou vlnou, ktorá mohla nájsť uplatnenie práve v rozvinutej textilnej výrobe (Maran 1998, 516). Na význam „ovčiarstva“ v horskom teréne zrejme poukazujú aj na niektorých miestach početné hlinené plastiky spájané s dobovými rituálmi (Pavelčík 1982, 268–274; 1992c, 210; Nevizánsky 2009, 28; Novotná/Soják 2013, 129–141). Či však v súvislosti s ovčiarstvom a predpokla-

Obr. 10. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Črepový materiál zo zásypov sond.

Abb. 10. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Scherbenmaterial von den Sondenverfüllungen.

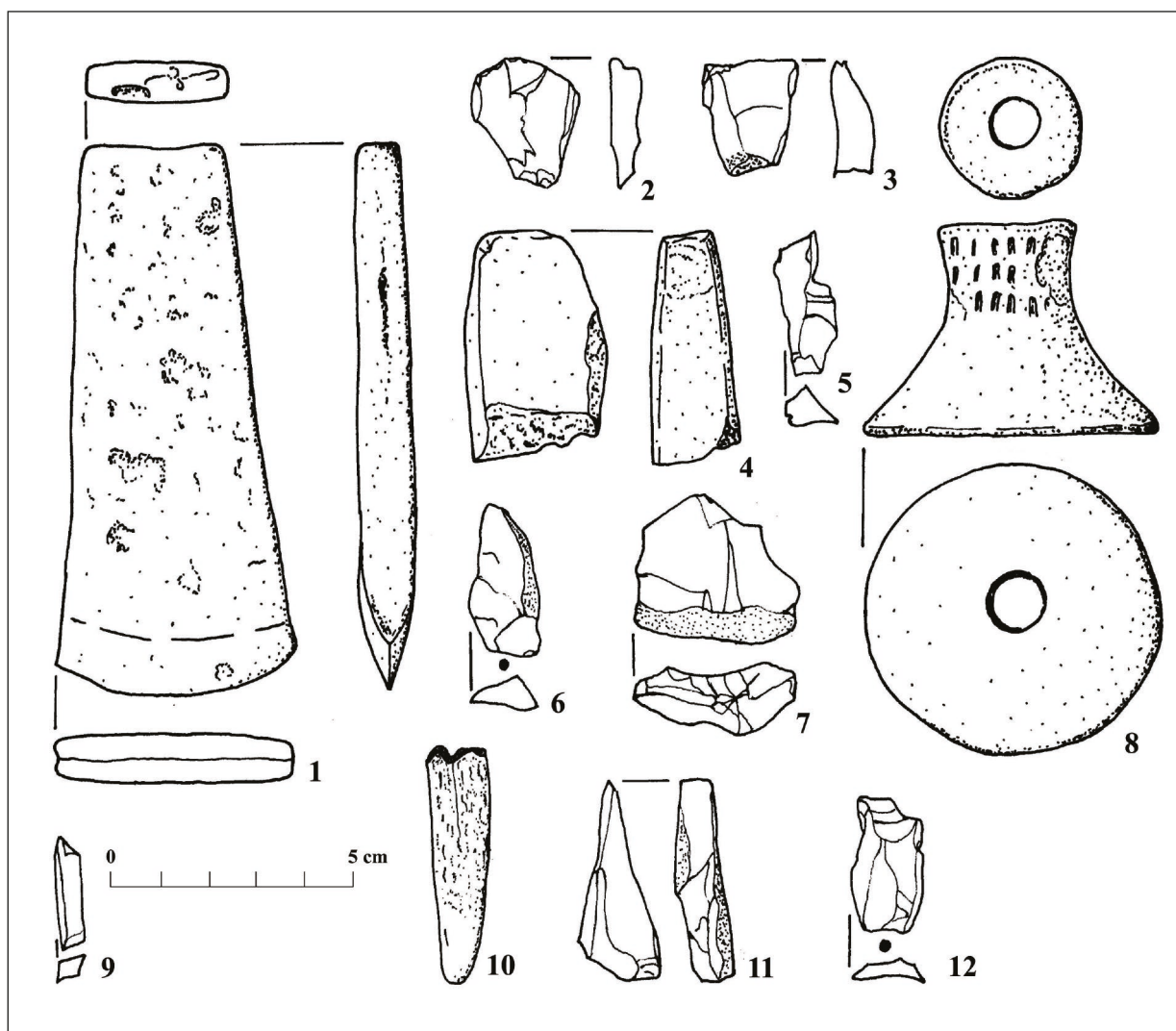

Obr. 11. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Kamenná hrubotvará industria. 1 – drviaca podložka vykopaná pred príchodom archeológov, 2 – sonda III, pieskovcová brúsna platnička, 3 - sonda I, brúsny kameň zo zlepenca, 4 – pieskovcová brúsna platnička vykopaná pred príchodom archeológov, 5 – sonda I, drvidlo, 6 – sonda III, drvidlo.
 Abb. 11. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Grobförmige Steinindustrie. 1 – Reibplatte vor der Ankunft der Archäologen ausgegraben, 2 – Sonde III, Sandsteinreibplatte, 3 - Sonde I, Schleifstein vom Konglomerat, 4 – Sandsteinreibplatte vor der Ankunft der Archäologen ausgegraben, 5 – Sonde I, Mahlstein, 6 – Sonde III, Mahlstein.

daným intenzívnym spracovaním vlny na nite a nasledovným tkaním látok možno uvažovať aj o presunoch stád na veľké vzdialenosti, ktoré by presahovali bežné, tzv. salašnícke praktiky, je však otázne (Novotná/Soják 2013, 211).

Relatívne ťažký praslen z Baranca má v rámci nálezového materiálu z obdobia stredného a mladého eneolitu v severokarpatskej oblasti pomerne nezvyklý tvar, ale jeho zaradenie do náplne bošáckej kultúry dokladá charakteristická výzdoba na jeho zúženej časti (obr. 12: 8).

Podobný keramický tvar, avšak s plynulejšou profiláciou hruškovitého tvaru z Bánova kládol J. Pavelčík (1964, 284, obr. 5: 8) do kategórie tzv. drobných závaží (závažíčka). Váha praslena však ovplyvňovala aj kvalitu priadze. Čím bol ťažší, tým bola niť pevnejšia (Anderson Strand 2015, 48) a hmotnosť zrejme závisela aj od spracovanej suroviny. Podľa R.J. Forbesa (1956, 152) sa pevné lanové vlákno muselo spradiť na vretene s pomerne ťažkým praslenom, kým pre spracovanie vlny boli vhodnejšie o čosi ľahšie typy

Obr. 12. Brezová pod Bradlom. Poloha Baranec. Drobné nálezy. 1 – medená sekerka, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12 – kamenná štiepaná industria, 4 – fragment kamenného klna, 8 – hlinený praslen, 10 – dlátko z lodyhy parohu srnca.

Abb. 12. Brezová pod Bradlom. Lage Baranec. Kleinfunde. 1 – Kupferbeil, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12 – Spaltindustrie, 4 – Bruchstück eines Steinkeils, 8 – Spinnwirtel aus Ton, 10 – Meißel vom Stengel eines Rehbockgeweihs.

(s tzv. strednou váhou). Niektoré novšie teórie nevyklučujú ani iné praktické využitie takýchto predmetov, napr. ako závaží drevených „zapalovačov“ (Mareš/Waldhauser 2004, 340).

Kamenné drvidlá a drviaca podložka na obilie zodpovedajú podobnej industrii z iných súčasných osád, avšak logicky pochádzajú z miestnych surovínových zdrojov. Pozornosť si predovšetkým zaslúžia pomerne malé pieskovcové platničky (obr. 11: 2, 4) s výraznými stopami po pracovnej činnosti. V prípade fragmentu doštičky s jemnozrnného pieskovca (obr. 11: 2) je to výrazná oblá prehĺbeninka. Nemožno vylú-

čiť, že súvisí s brúsením tvrdého materiálu, napr. opracovaním kamennej brúsenej, kostenej alebo parohovej industrie.

Pri prieskume povrchu eneolitickej osady na Baranci pomocou detektoru kovov sa na jeho nezalesnenom hrebeni sklonenom smerom na severovýchod (obr. 2: 2) podarilo nájsť na úrovni hlinito-brizolitového podložka (približne v hĺbke 0,2 m od povrchu) plochú medenú sekerku (obr. 6: 4; obr. 12: 1) mierne trapézovitého tvaru s oblúkovým ostrím a kolmými bokmi. Morfológicky zodpovedá 2. skupine plochých medených sekier M. Dobeša (1989, 40) a je blízka typu Re-

medello K. Willvonsedera (1963-1968, 202). Ten sa dnes považuje za súčasť širšie ponímaného typu Altheim (Mayer 1977, 53). Ploché sekery tohto typu sú známe predovšetkým z prostredia eponymnej lokality kultúry Altheim a skupiny Mondsee v alpskej oblasti (Driehaus 1960, Taf. 34: 6; Willvonseder 1963-1968) a sú výrazne odlišné od často sem kladených plochých tenkých sekier obdĺžnikového tvaru (Kuna 1981, 19–21), pre ktoré sa dnes používa označenie typ Vinča (Mayer 1977, 63 a n., Taf. 13: 172–181; Žeravica 1993, 57, 58). Trapézovité sekerky typu Altheim zväčša časovo zodpovedajú obdobiu počiatku kultúry ľudu s lievikovitými pohármi a skupine Bajč-Retz (Obereder/Pernicka /Ruttkay 1993, 5–9). V takomto prípade by sekerka z Brezovej pod Bradlom spadala už do obdobia záverečného vývoja lengyelskej kultúry (tzv. epilengyel) a bola by tak staršia ako osídlenie bošáckej skupiny na vršku Baranec. Obluba tohto pomerne jednoduchého typu však mohla podľa niektorých nálezov pokračovať až takmer po koniec eneolitu (Dobeš a kol. 2019, 33).

Mierne konkávne prehnuté bočné steny so zvyškom kovolejárskeho šva, čiastočne doložené aj pri sekerke z Baranca, sú charakteristické pre morfológicky blízke typy Rudimov a Pölshals (Dobeš a kol. 2019, 33) ktorých výskyt sa na podklade nálezov v sídliskovom materiáli spája až s kultúrou ľudu s mladšou badenskou keramikou, príp. až s obdobím mladého eneolitu (Dobeš 2013, 41; Dobeš a kol. 2019, 33). Medená sekerka tak nepatrí k chronologicky citlivým nálezom a možno ju len s istou pravdepodobnosťou spájať s prípadnými návštevami dominantnej polohy už od prelomu starého a stredného eneolitu až po obdobie mladoeneolitického kultúrneho komplexu, tu reprezentovaného bošáckou kultúrou. Prípadné datovanie sekerky už na prelom starého a stredného eneolitu by azda mohla podporiť informácia miestnych pamätníkov, podľa ktorých sa v Baraneckej doline, priamo na úpätí svahu pod lokalitou našla ešte na začiatku 50-tych rokov 20. storočia pri stavbe či úprave rodinného domu bronzová, podľa poskytnutého nákresu však skôr medená sekerka s otvorom pre porisko, blízka staroeneolitickým medeným sekeromlatom. Nálezca predmet odovzdal do miestnej

cirkevnej zbierky (múzea), po ktorej zrušení bol údajne delimitovaný do dnešného Balneologického múzea v Piešťanoch (Valihora 2011, 22). Tu sa ho však už nepodarilo identifikovať.

Datovanie

Časové zaradenie osady na Baranci pri Brezovej pod Bradlom umožňuje predovšetkým fragmentárne zachovaná keramika so zreteľnými reminiscenciami na mladobadenské, na západnom Slovensku takmer neznáme kultúrne prostredie. Poukazujú naň fragmenty džbáňok či šálok zdobených na vydutine širokými rytými zvislými líniami vychádzajúcimi z pôvodných kanelúr, rebríčkový ornament známy aj zo skupiny Ōzd či fragmenty mís so široko roztvoreným ústím. Pre bošácku kultúru sú zas charakteristické pásy odtlačkov či kolkov v tvare obilného zrnka alebo hrotu nástroja s pravouhlým ukončením. Charakteristickou je azda aj absencia výzdoby tzv. technikou brázdneného vpichu či odtlačkov šnúry. Nálezy sú tak blízke nedávno publikovanému súboru z Bukovej, tiež ležiacej v Malých Karpatoch, ktorý autori kladú od záveru vývoja vlastnej badenskej kultúry až po počiatok bošáckej kultúry (Bobek/Točík 2017, 332). Nálezy tak možno zaradiť do I. vývojového stupňa bošáckej kultúry J. Pavelčíka (1993, 202), ktorý ho delí na tzv. protobošácku fázu (fáza Ia) a vlastný starší stupeň (fáza Ib), pre ktorý má byť charakteristické vymiznutie črpákov a šálok, doložených na Baranci a výrazne zastúpených aj na opevnenom sídlisku v Podolí pri Novom Meste nad Váhom (Šuteková 2008, 277, 278, obr. 3).

Vyhodnotenie terénnej situácie

Počas krátkodobého záchranno-zisťovacieho archeologického výskumu sa v polohe Baranec pri Brezovej pod Bradlom podarilo zachytiť doteraz neznámu mladoeneolitickú výšinnú osadu, predovšetkým fragmentárnym črepovým materiálom datovanú do počiatočného obdobia vývoja bošáckej kultúry. K najdôležitejším poznatkom patrí nájdenie časti jej jednoduchého opevnenia, ktoré v odkrytom úseku pozostáva zo zdvojenej palisády zapustenej ako do dvojitého, kolovými jamami

členeného žlabu, tak do samostatných stĺpových jám vyhlbených do prirodzeným zvetrávaním popraskaného dolomitového podložia. Priebeh fortifikácie s hrúbkou 1,5 až 2 m, ktorá lemovala ostrý zlom temena Baranca do blízkej doliny s Baranským potokom sa podarilo zatiaľ zachytiť v dĺžke 7,8 m. Zaujímavé je, že obklopovala síce opticky exponovanú, ale prírodou strmým svahom tiež dobre chránenú časť osady. Na otázku či opevnenie, ktoré na skúmanom úseku zreteľne sledovalo nepravidelný okraj výšiny súvislo obopínalo celú východnú časť Baranca s jeho podstatne miernejšími, a tým aj ohrozenejšími prístupovými cestami a prípadne či aj jeho vrchol vytvárajúci akúsi prirodzenú citadelu, nepriniesli doposiaľ odpoveď ani dostupné LIDAR snímky.

Napriek tomu, že početné hnutelné nálezy ako keramika, kamenná industria a zvieracie kosti, ktoré sa zrejme vďaka zosuvu po svahoch výšiny zachytili na mieste pôvodnej palisády, poukazujú na pomerne intenzívne využívanie osady, nepodarilo sa v úzkom reze zachytiť stopy po prípadných sídliskových objektoch. Datovať sa nepodarilo ani úzke terasové úpravy v sonde I. Chýbajúce iné zásahy do terénu však spončujú hypotetickú možnosť, že „palisáda“ bola len jednou zo stien prípadnej drevenej budovy obytného alebo hospodárskeho charakteru. O trvalejšom využívaní polohy ako opevnenej výšinej osady okrem početných zlomkov keramiky svedčí bežný sídliskový materiál ako celá kamenná drviaca podložka, zlomky opracovaných kameňov, sčasti brúsikov, stopy po miestnom spracovaní rádiolaritovej suroviny, početné zvieracie kosti a vrypni zdobený praslen.

Konfigurácia terénu naznačuje, že pôvodné sídliskové objekty sa azda nachádzali na miernejších svahoch severnej strany vyvýšeniny, prípadne, že tunajšie terasové úpravy súvisia už s obdobím eneolitu. Okrem nich pre sídliskové aktivity prichádza do úvahy aj hrebeň a sedlo pod vrcholom Baranca. Na všetky doteraz nezodpovedané otázky však zrejme umožní odpovedať až budúci archeologický výskum.

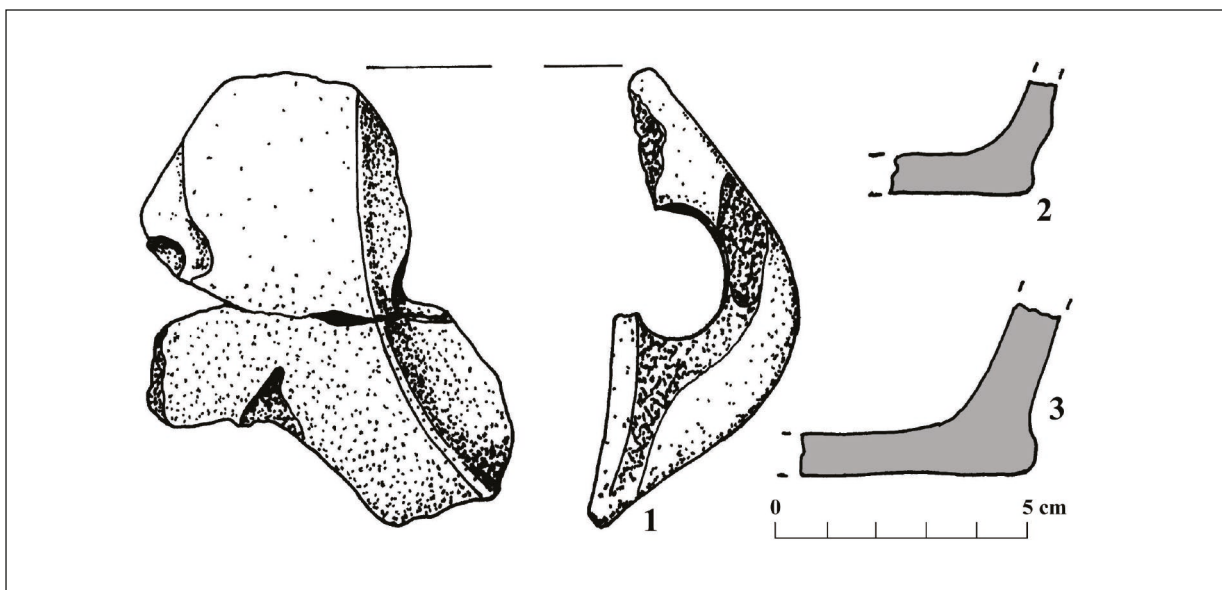
Baranec je aj prvou archeologicky doloženou mladoeneolitickou výšinnou opevnenou polohou priamo v Malých Karpatoch. Z ich východného predpolia sú známe opevnené osady

bošáckej kultúry z Podolia pri Novom Meste nad Váhom, kde fortifikácia pozostávala z dvoch priekop pretínajúcich ostroh s osídlením približne v smere sever-juh (Šuteková 2008, 273–274). Pravdepodobne aspoň jednu zo zistených priekop možno položiť do tohto obdobia aj v prípade polohy Skala pri Ivanovciach (Točík 1987, 21). A. Točík (1987, 21) nevyklučoval, že medzi mladoeneolitické fortifikácie patrí tiež poloha Zámok z obdobia jevišovskej kultúry pri obci Boleráz a overenie si zrejme vyžiada datovanie postbadenskej priekopy staršej ako opevnenie maďarovskej kultúry pri Sušičke v Budmericiach (Dvorská Plháková a kol. 2019, 31–42). Oproti susednej Morave je tak počet známych výšinných stredo- a mladoeneolitických opevnených osád na západnom Slovensku podstatne menší, hoci ich počet postupne rastie aj na strednom Považí (Peška/Mellnerová Šuteková/Španihel 2019, 162–163, Schreiber 2020, 77–84).

Baranec a Brezovsko-vrbovská brána

Z hrebeňa Baranca, ktorý má jednoznačne strategickú polohu, bolo možné kontrolovať ako obidva vstupy do priesmyku medzi dnešnou Brezovou pod Bradlom a Vrbovým, označovaného aj ako Brezovsko-Vrbovská brána (Valihora 2011, 8), vrátane niektorých bočných údolí, ktorými sa dalo prejsť smerom na Lančársku dolinu či Dobrovodskú kotlinu a ďalej na Trnavskú tabuľu.

Napriek tomu, že tunajší prechod cez Malé Karpaty mal nezanedbateľný význam najneskôr od eneolitu, tak doposiaľ registrované archeologické nálezy z Brezovej pod Bradlom a jej okolia sú stále pomerne vzácne. Zatiaľ najstaršou známou archeologickou lokalitou z okolia mesta je vršok Štverník s nálezmi hrobov zo staršej doby bronzovej (Valaštan 1922, 120–121). Novšie na jeho juhozápadnom svahu pri hranici s katastrom obce Hradište pod Vrátnom poškodili na trase tréningovej dráhy pre terénne motocykle zvyšky osady z obdobia mladého eneolitu, z ktorej sa okrem mazanice s odtlačkami prútov a trámových konštrukčných prvkov podarilo zachrániť aj niekoľko charakteristických fragmentov keramiky zhotovených z bahnitej zeminy s prímiesou drobnozrnného piesku. Ich povrch

Obr. 13. Brezová pod Bradlom. Poloha Štvorník, JZ svah. Črepový materiál.

Abb. 13. Brezová pod Bradlom. Lage Štvorník, SW Hang. Scherbenmaterial.

je vypálený do okrových odtieňov a s čiernym jadrom. K charakteristickým nálezom patrí mohutné hránené pásovité uško z vydutiny veľkej amforovitej alebo zásobnicovej nádoby (obr. 13).

Približne 1 300 m vzdušnou čiarou smerom na juhozápad od vrcholu Baranca sa nachádza do blízkej roviny vysunutý kužeľovitý vršok s kótou 370, známy pod názvom Ostriež. Ten je evidovaný ako stredoveký strážny a oporný bod. Podľa početných nálezov keramiky a železných predmetov je predbežne zaradený do priebehu 15. stor. (Valihora 2011, 43–47; Farkaš 2015, 143). Na svahoch sa zachovali výrazné terasové úpravy, ale doposiaľ chýbajú jednoznačné stopy po dôkladnejších fortifikačných úpravách. Z rôznych výkopov zväčša po „hľadačoch“ pokladov pochádzajú aj drobné zlomky v ruke formovanej keramiky, ktoré najskôr zodpovedajú záveru doby bronzovej (Valihora 2011, 26). Azda s týmto obdobím by sa mohla spájať aj zatiaľ neoveriteľná informácia o tunajšom náleze zopár bronzových kosákov (najmenej dvoch), ktoré údajne boli súčasťou hromadného nálezu.

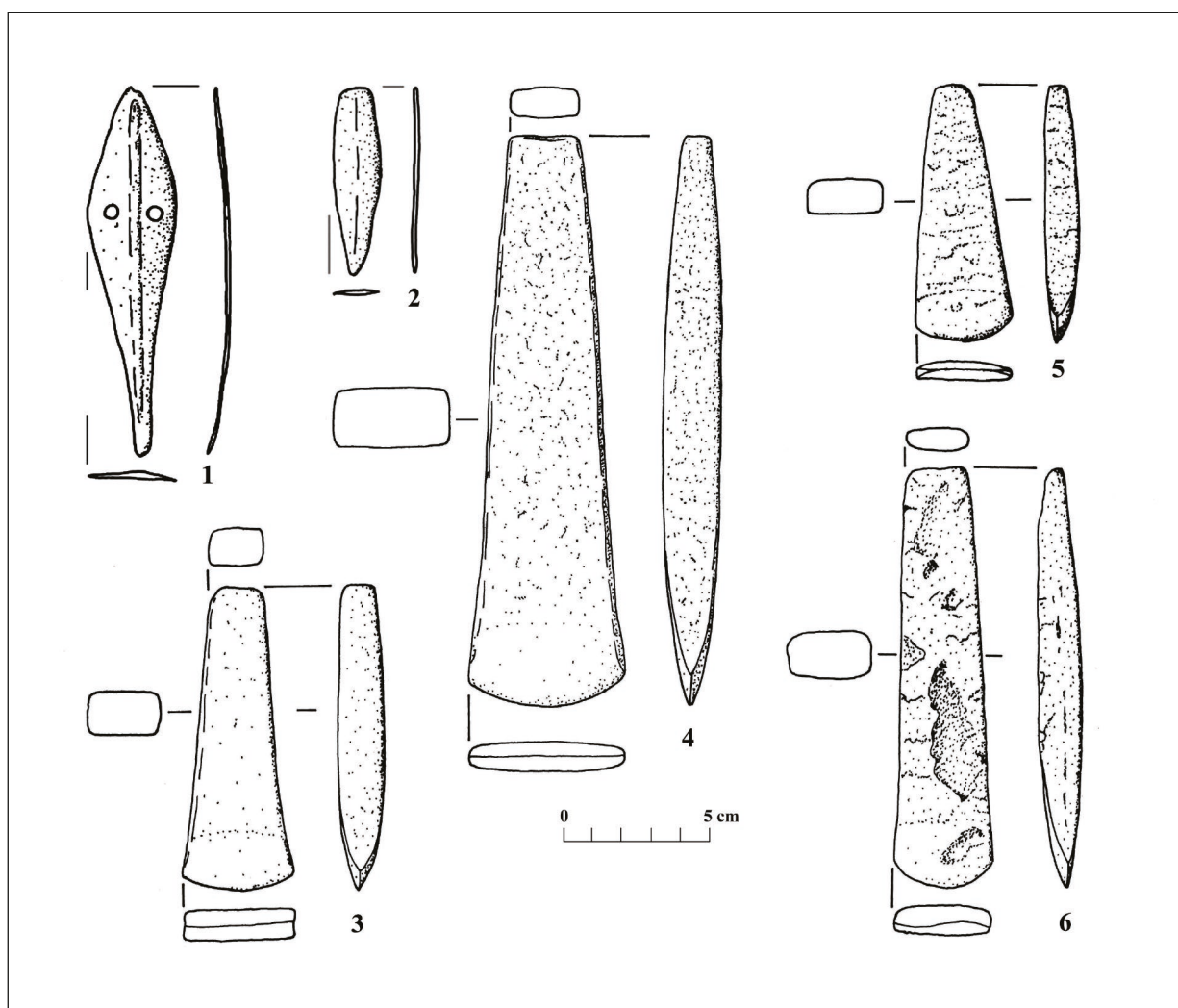
Pri povrchových prieskumoch na poliach v blízkosti potoka Bystrina medzi Brezovou pod Bradlom a obcou Košariská sa našli ojedinelé, časovo bližšie neidentifikovateľné praveké, stre-

doveké a novoveké fragmenty keramiky. Na inak zatiaľ nedoložené staršie osídlenie Brezovej pod Bradlom a jej širšieho okolia, vrátane priesmyku smerujúceho k mestečku Vrbové, okrem analógií s využitím podobných polôh poukazujú aj početné tzv. „detektorové“ výkopy na vrškoch pozdĺž oboch strán údolia i ojedinelé registrované nálezy priamo z údolia (Valihora 2011, 22, 25, obr. 9, 11).

O význame komunikácie prechádzajúcej Brezovsko-vrbovskou bránou a spájajúcej širšiu oblasť Pomoravia s Trnavskou pahorkatinou doposiaľ poskytujú najhodnotnejšie informácie archeologické nálezy z oblasti jej východného vyústenia v katastroch obce Prašník a mestečka Vrbové. Zatiaľ najstaršie doklady aspoň príležitostného osídlenia sa tu spájajú so stredným, najneskôr však staršou fázou mladého paleolitu (Michalík 2017, 7–10). Archeologické výskumy priamo vo Vrbovom (Klčo/Krupa 1997, 111–113) i početné nálezy kamennej štiepanej i brúsenej industrie z jeho katastra (Klčo 1997, 111) a katastra Prašníka dokladajú pomerne intenzívne osídlenie regiónu najneskôr od I. stupňa lengyelskej kultúry, doložené aj rondelom s dvomi sústrednými priekopami zachyteným na úbočí pri Baranom majeri, klesajúcom k vodnej nádr-

ži Čerenec (Kuzma 2002, 95–96; Kuzma/Tirpák 2006, 139–140, obr. 72: 1). Rozsiahla bola aj azda s ním súčasná osada v katastri Prašníka, v kotlinke obklopenej vencom hôr pri osade Zbehy, s materiálom blízkym kultúrnemu vývoju na východnej Morave v stupni Ia, resp. až Ib moravskej maľovanej keramiky (nálezy uložené v zbierkach SNM-AM). Nálezy, predovšetkým maľovaná a rytá výzdoba na nádobách tak poukazujú na západné ovplyvnenie miestneho kultúrneho vývoja, často viditeľného aj v mladších obdobiach praveku a včasnej doby dejinnej.

Vstup do doliny neskôr zabezpečovali fortifikácie, predovšetkým dominantná výšina Tlstá hora (Novák 1996; Felcan 2018, 54–55; Bartík/Farkaš/Jelínek, 2019, 33–37; Pieta 2019, 397 a n.), zrejme s opevnením z doby halštatskej, ale s dokladmi aspoň občasnej ľudskej prítomnosti už v staršej dobe bronzovej, včasnej dobe laténskej a azda aj v priebehu mladšej až neskorej doby bronzovej. M. Klčo a V. Krupa (1995, 58; Klčo 2008, 210–220) na podklade nálezov, vrátane mechanického napínaku na kušu predpokladajú, že staršie opevnenie napokon

Obr. 14. Eneolitická medená industria. 1 – Kočín-Lančár, Lančárska dolina, medená dýka typu Tîrgu Ocna, 2 – Prašník, časť Dolná Pustá Ves, medená dýka typu Šebastovce, 3, 4, 6 – Prašník, okolie Hrabiny, medené klíny, 5 – Kočín-Lančár, Saladovec, medený klin.

Abb. 14. Äneolitische Kupferindustrie. 1 – Kočín-Lančár, Lančárska dolina, Kupferdolch vom Typus Tîrgu Ocna, 2 – Prašník, Ortsteil Dolná Pustá Ves, Kupferdolch vom Typus Šebastovce, 3, 4, 6 – Prašník, Umgebung Hrabiny, Kupferkeile, 5 – Kočín-Lančár, Saladovec, Kupferkeil.

využili ešte po polovici 15. storočia tlupy bratříkov, operujúce na západnom Slovensku. Pravdepodobným vrcholnostredovekým predchodcom „bratříckej“ pevnosti bol drevozemný hrádok na blízkom Čerenci, podľa zatiaľ ojedinelých dostupných archeologických nálezov s koreňmi azda v 2. polovici 13. stor. (*Klčo 2008*, 218; *Farkaš 2015a*, 143). Overenie informácií o údajne valom aspoň sčasti chránenej polohe v okolí vršku Malá pec, odkiaľ sa do zbierok SNM – AM dostal depot železných predmetov z veľkomoravského obdobia (*Turčan 2012*, 33–35), zatiaľ sťažuje súkromné vlastníctvo plotom ohradeného územia.

Doposiaľ najlepšie archeologicky preskúmanou opevnenou polohou v Brezovsko-Bukovskej bráne je poloha Hrádok nad osadou Fajnorovci v katastri obce Prašník, dlhodobo skúmaná P. Novákom zo Západoslovenského múzea v Trnave (*Novák 2011*). Nasledovne však neunikla pozornosti rôznych skupín hľadačov pokladov. Prostredníctvom viacerých obchodov so starožitnosťami sa aspoň časť nálezov podarilo aj odborne zdokumentovať (*Bartík/Farkaš/Jelínek 2019*, 33). Najstaršie osídlenie polohy spolu s doloženou fortifikáciou pozostávajúcou z jednoduchej drevenej palisády zapustenej do základového žlabu je tu doložené už v období ludanickej skupiny, podľa sprievodnej keramiky s výraznými prvkami z prostredia jordanovskej kultúry (*Novák 2011*, 12–21, tab. 1–5). Hrádok nad Prašníkom je tak zatiaľ najstaršou doloženou „hradbou“ chránenou výšinnou osadou v Malých Karpatoch, hoci od začiatku eneolitu pribúdajú nálezy predovšetkým kamennej brúsennej industrie, ale aj medených nástrojov, často aj z polôh s doloženým opevnením z mladších období praveku, či z dokonca vrcholnostredovekých až včasnónovovekých hradov (*Farkaš/Plachá 2002*, 73 a n.). Súčasný stav výskumu však zatiaľ zväčša neumožňuje rozhodnúť, či ide o náhodné straty alebo aj doklady trvalejšieho osídlenia. Význam strategickej polohy Hrádku dokladá opätovné osídľovanie polohy s budovaním nových fortifikačných systémov alebo revitalizáciou starších v období maďarovskej kultúry, v neskorej dobe bronzovej, v neskorej dobe laténskej i vo včasnom stredoveku (*Novák 2011*).

Na význam prechodu cez Malé Karpaty medzi dnešnou Brezovou pod Bradlom a Vrbovým už v eneolite okrem západných kultúrnych vplyvov v miestnom lengyelskom a neskorolengyelskom či epilengyelskom kultúrnom prostredí poukazujú aj ojedinelé nálezy medenej industrie.

Už v minulosti boli publikované z Prašníka, časti Dolná Pustá Ves a svahov Lančárskej doliny v katastri obce Kočín-Lančár medené dýky typu Šebastovce a Tírgu Ocna (*Farkaš 2015b*, 29–31), ktoré našli lesní robotníci pri prácach v lese na miestach, ktoré takmer vylučujú trvalejšie osídlenie (obr.1: 1, 2; 14: 1, 2). Novšie k nim pribudli tri medené kliny z katastra obce Prašník, ktoré sa údajne našli pri systematickom prehľadávaní vrškov medzi Tlstou horou a časťou obce Pustá Ves neznámymi osobami pomocou detektorov kovov. Ide zrejme o ojedinelé predmety, bez vzájomnej väzby v zmysle hromadného nálezu (obr.1: 3–5).

1. Klin medený trapézovitého tvaru s oblúkovým rovným ostrím bez stôp po poškodení. Priečny prierez je obdĺžnikový s nevýrazne zaoblenými hranami. Tylo je mierne znížené, rovné. Predmet tak v pozdĺžnom reze pripomína kamenné predlohy kopytovitého tvaru. Povrch je hladký, bez stôp po nalievaní kovu do formy, zväčša medenočervenej farby s nepravidelnými stopami prevažne opadanej okrovej až zelenej patiny. Rozmery: dĺ. 19,47 cm, š. ostria 5,5 cm, š. tyla 2,5 cm, max. hr. 2,1 cm, váha 1 030,34 g (obr. 14: 4).
2. Klin medený obdĺžnikového tvaru s esovito prehnutým oblúkovým ostrím bez stôp po použití. Priečny prierez je obdĺžnikový, nepravidelný, s mierne zaoblenými hranami. Tylo je znížené, oválne. V pozdĺžnom reze tak klin spolu s posunutím ostria k báze pripomína kamenné predlohy kopytovitého tvaru. Povrch dorzálnej aj bazálnej časti je výrazne zbrázdnený nepravidelnými priečnymi vlnkami kovu, ktoré podobne ako pozdĺžne švy po bokoch azda vznikli počas odlievania do formy. Povrch odliatku už zrejme neupravovali. Dnes je zväčša medenočervenej farby s nevýraznými zvyškami okrovej až hnedozelenej patiny, ktorá vznikla zmiešaním oxidačných

produktov so svetlou lesnou zeminou. Rozmery: dĺ. 14,5 cm, š. ostria 3,6 cm, š. tyla 2 cm, hr. tyla 0,7 cm, max. hr. 1,65 cm, váha 404,86 g (obr. 14: 6).

3. Klin medený trapézovitého tvaru s mierne vejárovito rozšíreným, oblúkovito prehnutým, azda nakovávaným ostrím bez stôp po použití. Priečny prierez tela je obdĺžnikový s nevýrazne zaoblenými bokmi, tylo je rovné, takmer štvorcového tvaru. Pozdĺžny profil poukazuje na kamenné predlohy predmetu, vychádzajúce z tzv. kopytovitých vzorov. Povrch je hladký, s nevýrazným pozdĺžnym švom na jednej z plochých strán, zväčša medenočervenej farby so zvyškami práškovitej hráškovito zelenej patiny, miestami prekrytej koróznou vrstvou okrovej až zelenej farby s výraznou prímiesou lesnej pôdy. Rozmery: dĺ. 10,36 cm, š. ostria 3,9 cm, š. tyla 1,6 cm, hr. tyla 1,1 cm, max. hr. 1,55 cm, váha 284,52 g (obr. 14: 3).

Štvrtý klin sa zrejme našiel za podobných okolností ako predchádzajúce v katastri obce Kočín-Lančár, okr. Piešťany nad Lančárskou dolinou na výraznom kopci Saladovec (obr. 1: 6).

4. Klin medený trapézovitého tvaru s oblúkovým, pracovnou činnosťou nepoškodeným ostrím. Priečny prierez má obdĺžnikový tvar so zaoblenými hranami, pozdĺžny vychádza z kopytovitých sekier so zníženým rovným tylom. Povrch zväčša medenočervenej farby s priečnym vlnovitým zvrásnením po nalievaní kovu do formy nebol dodatočne upravený. Zelenavá patina zväčša chýba. Rozmery: dĺ. 8,7 cm, š. ostria 3,4 cm, š. tyla 1,4 cm, hr. tyla 0,7 cm, max. hr. 1,2 cm, váha 159,97 g (obr. 14: 5).

Najväčší z klinov (obr. 14: 4) je zreteľne morfológicky ovplyvnený kamennými predlohami a vychádza z typu Pločnik (*Dobeš 1989, 39*), ktorý bol rozšírený v celej juhovýchodnej Európe (*Kuna 1981, 17, 18*). Možno ho tak zaradiť do 1. skupiny medených klinov *M. Dobeša* v Čechách, na Morave, v Poľsku a vo východnej časti Nemecka (*Dobeš 1989, 39, 40*), pričom *M. Dobeš a kol.* (2019, 10, 22, 31, obr.5: 6, 6: 1) podobné nástroje na Morave, napr. nálezy z Kyjovska a Vracova, kladú do typu Stollhof *E. F. Mayera* (1977, 45,

46), pomenovaného podľa hromadného nálezu z rakúskej eponymnej lokality (*Angeli 1967, 491–496; Dobeš 2013, 37, 38*). Tomu zodpovedá aj časové zaradenie tohto typu kovových predmetov. Nález možno súčasne zaradiť do I. skupiny plochých medených klinov podľa *J. Říhovského* (1992, 57, 58), typu 2b trapézovitého pôdorysu s ľahko rozšíreným ostrím, variantu Bb so symetrickým priečnym aj pozdĺžnym prierezom, ktoré možno časovo položiť do obdobia záveru starého až počiatku stredného eneolitu s možným o čosi dlhším vývojom.

Aj druhý medený klin z vrškov v okolí Hrabiny vychádza z pôvodne kamenných predlôh s reminiscenciami na „kopytovité“ tvary a možno ho položiť do 1. skupiny *M. Dobeša* (1989, 39, 40). Tvarovo je blízky typu Stollhof (*Mayer 1977, 45, 46; Dobeš 2013, 37, 38*), ktorý možno zväčša časovo zaradiť do obdobia neskorej lengyelskej kultúry, na juhozápadnom Slovensku reprezentovanej ludanicou skupinou a na ňu nadväzujúcou skupinou Bajč-Retz (obr. 14: 6). Do približne s týmto obdobím súčasného stupňa Cucuteni-Gumelnița A2 sú nálezovými celkami kladené aj nástroje blízkeho typu Coteana (*Vulpe 1975, 56, 57*). Tvarovo blízky je aj zhruba súčasnému typu Gumelnița, od ktorého sa však čiastočne odlišuje skôr obdĺžnikovým, ako štvorcovým prierezom tela (*Vulpe 1975, 56; Todorova 1981, 26, 27*). Od nich sa však odlišuje aj mierne esovito prehnutým ostrím. Priečnymi vlnkami zbrázdnená bazálna i dorzálna strana predmetu spolu s bočným švom poukazujú na spôsob odlievania azda do dvojdielnej formy a pravdepodobnú absenciu dodatočnej úpravy zdrsneného povrchu odliatku dobrusovaním a nasledovným leštením. Nemožno tak vylúčiť, že išlo o akýsi druh polotovaru určeného k tovarovej výmene, kde k záverečnej úprave dochádzalo až počas alebo tesne pred predpokladanou „tovarovou výmenou“ podľa predstáv a požiadaviek zákazníka. Celkom však nemožno vylúčiť ani možnosť, že úprava povrchu nezohrávala dôležitú úlohu, ak predmet nebol určený k priamej pracovnej činnosti, ale mal nájsť iné uplatnenie (prestížny predmet, tezurácia majetku, obetina a pod.).

Podobne ako predchádzajúce dva, aj posledný medený klin z okolia Hrabiny prislúcha

do 1. skupiny *M. Dobeša* (1989, 39, 40) so zreteľným ovplyvnením staršími kamennými „kopytovitými“ predlohami a tvarovo je príbuzný typu Hartberg (*Mayer 1977, 46; Dobeš 2013, 38*). Tým je chronologicky blízky predošlým dvom nálezom s ktorými môže byť viac či menej súčasný (obr. 14: 3). Na rozdiel od predchádzajúceho klina bol jeho povrch dokonalo vyhladený a hoci ostrie nenesie známky použitia, bolo nakovaním pripravené k pracovnej činnosti.

Posledný z medených klinov, ktorý našli v širšom okolí Prašníka na úbočí vrchu Saladovec v katastri obce Kočín-Lančár, tiež morfológicky vychádza zo starších kamenných predlôh kopytovitého tvaru a patrí tak do 1. skupiny tohto druhu eneolitickej kovovej industrie *M. Dobeša* (1989, 39, 40). Opäť zodpovedá typu Hartberg (*Mayer 1977, 46; Dobeš 2013, 38*) a jeho povrch, vrátane bokov pokrývajú vodorovné nízke vlnky liateho kovu, tentoraz však bez zreteľných bočných švov (obr. 14: 5).

Záver

Pri zisťovacom archeologickom výskume v Brezovej pod Bradlom, na vršku Baranec sa podarilo zachytiť časť opevnenej osady zo staršieho stupňa bošáckej kultúry. Nad strmým svahom klesajúcim do Baraneckej doliny ju chránila dvojité palisáda z kolov zapustených ako do základových žlabov, tak do samostatných kolových jám. Súčasný stav informácií, vrátane dostupných LIDAR snímkov neumožňuje určiť rozsah pôvodnej fortifikácie, ani rozhodnúť ako vyzerala predpokladaná vnútorná zástavba. Zatiaľ nevedno, či palisádu na prístupnejších miestach nevystriedal komplikovanejší fortifikačný systém, pozostávajúci napr. z drevozemného násypu a priekopy, aké poznáme z niektorých približne súčasných lokalít na blízkej Morave a už aj na západnom Slovensku. Zatiaľ je však stále jedinou známou výšinnou opevnenou lokalitou z obdobia bošáckej skupiny i z celého mladoeneolitickeho kultúrneho komplexu doloženou priamo v Malých Karpatoch. Či bola umelým opevnením chránená aj výšinná, azda približne súčasná osada na blízkom Štverníku doposiaľ nevedno. V každom prípade Baranec zrejme spolu s neskorostredovekým opevnením

na Ostriehzi, azda ešte s pravekými koreňmi, sú doteraz jediné známe fortifikácie, ktoré chránili vstup do Brezovsko-bukovskej brány zo západu.

Z východného vstupu do priesmyku sú známe praveké opevnené polohy z Tlstej hory a Hrádku v katastri obce Prašník, pričom najstaršie opevnenie pozostávajúce takisto z palisády na druhej z nich možno spájať už s ludanicovou skupinou s výraznými prvkami z prostredia jordanovskej kultúry. Hrádok je tak zatiaľ najstaršou doloženou opevnenou výšinnou polohou v Malých Karpatoch. V stredoveku úlohu strážcu priesmyku prevzal hrádok na Čerenci a azda istú dobu slúžila Tlstá hora ako oporný bod pre niektorú z tlúp bratříkov pôsobiacich na začiatku 2. polovice 15. stor. na západnom Slovensku. Zrejme predovšetkým vďaka záujmu profesionálnych archeológov o Trnavskú tabuľu a východné predpolia Malých Karpát siahajú doklady o prítomnosti ľudí v širšom okolí Vrbového už na rozhranie stredného a mladého paleolitu, zatiaľ čo severné Záhorie a blízka Myjava sú až na výnimky stále mimo hlavného záujmu odborníkov.

Priamo na ploche Baranca sa pri archeologickom výskume podarilo nájsť plochú medenú sekerku, ktorej tvar i nálezové okolnosti neumožnili jej jednoznačné časové zaradenie. Pri cieľnom hľadaní podobných nálezov v trase Brezovsko-Vrbovskej brány sa podarilo z rôznych zdrojov získať a zdokumentovať z katastra obcí Prašník a Kočín-Lančár štyri medené klíny a dve medené dýky, ktoré možno typologicky zaradiť do obdobia starého až začiatku stredného eneolitu. Zodpovedajú teda zhruba obdobiu, keď vznikla aj prvá opevnená poloha na Hrádku nad osadou Fajnorovci pri Prašníku. Ich rozloženie na mape súčasne naznačuje, spolu s inými mladšími nálezmi, že v minulosti mohli mať nezanedbateľný význam aj „komunikácie“ prechádzajúce cez Malé Karpaty „bočnými“, dnes málo využívanými údoliami, ako bola napr. Lančárska dolina, vyúsťujúca rôznymi na ňu nadväzujúcimi vetvami, či už na dnešnú hlavnú trasu prechodu cez hory v Prašníku alebo až neďaleko Baranca v Brezovej pod Bradlom. Súčasnne sa opäť potvrdilo, že aj v Malých Karpatoch sú doložené tzv. „medené“ vršky s vyššou koncentráciou nálezov

eneolitickej kovovej industrie, v tomto prípade okolie kopca Hrabiny, s nie vždy podchyteným súčasným osídlením. Fenomén takýchto kopcov, podobne ako tzv. „bronzových vrchov“, často s viacerými doloženými hromadnými nálezmi predovšetkým zo záveru doby bronzovej až začiatku doby halštatskej bez stôp po opevnení či aspoň trvalejšom osídlení si zaslúži osobitnú pozornosť.

Literatúra

- Andersson Strand 2015* – E. Andersson Strand: The basics of textile tools and textile technology – from fibre to fabric. In: E. Andersson Strand/M.L. Nosch (eds.): Tools, Textiles and Contexts. Ancient Textiles Series 21. Oxford 2015, 40–60.
- Angeli 1967* – W. Angeli: Der Depotfund von Stollhof. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* 70, 1967, 491–496.
- Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Bratislava 1980.
- Bartík/Farkaš/Jelínek 2019* – J. Bartík/Z. Farkaš/P. Jelínek: Bronzehortfunde aus den Kleinen Karpaten und ihren Vorgebirgsgebieten. In: I. Bazovský/G. Březinová (eds.): Ľudia a hory – archeologická perspektíva. Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska. Bratislava-Nitra 2019, 15–102.
- Bobek/Točík 2017* – P. Bobek/A. Točík: Eneolitické osídlenie Bukovej. *Studia Historica Nistriensia* 21, 2017/ Supplementum – mimoriadne číslo časopisu venované životnému jubileu prof. Petra Romsauera: Sedem decénií Petra Romsauera, 323–341.
- Dobeš 1989* – M. Dobeš: Zu den äneolithischen Kupferflachbeilen in Mähren, Böhmen, Polen und in der DDR. *Praehistorica* 15/16, 1989, 39–48.
- Dobeš 2013* – M. Dobeš: Měď v eneolitických Čechách. *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Praguense* 16. Praha 2013.
- Dobeš a kol. 2019* – M. Dobeš/M. Fikrle/A. Drechsler/K. Faltýnek/P. Fojtík/J. Halama/Z. Jarůšková/M. Kalábek/J. Langová/Z. Schenk/S. Španihel/J. Peška: Eneolitická
- měděná industrie na Moravě. Nové a staronové nálezy ve světle stávajících poznatků o vývoji středoevropské metalurgie. *Památky archeologické* 110, 2019, 5–58.
- Driehaus 1960* – J. Driehaus: Die Altheimer Gruppe und das Jungneolithikum in Mitteleuropa. Mainz 1960.
- Dvorská Plháková a kol. 2019* – V. Dvorská Plháková/J. Mellnerová Šuteková/J. Vavák/P. Jelínek/J. Hlavatá/J. Bíšková: Eneolitická priekopa z Budmeric – poloha Sušička. *Zborník SNM* 113, *Archeológia* 29, 2019, 31–45.
- Farkaš 2013* – Z. Farkaš: Osídlenie jaskyne Dzeravá skala v období epilengyelského kultúrneho okruhu. *Slovenská archeológia* 61, 2013, 21–91.
- Farkaš 2015a* – Z. Farkaš: Stredoveké hrádky v Malých Karpatoch. In: P. Jenčík/V. Struhár (eds.): Hradiská – svedkovia dávných čias. *Zborník odborných príspevkov o hradiskách a ich obyvateľoch*. Dolná Maríková 2015, 127–145.
- Farkaš 2015b* – Z. Farkaš: Tri medené čepele z eneolitu juhozápadného Slovenska. In: J. Bartík (ed.): *Zborník SNM Archeológia, Supplementum 9. Štúdie*. Bratislava 2015, 29–33.
- Farkaš/Plachá 2002* – Z. Farkaš/V. Plachá: Neolitické a eneolitické nálezy z Malých Karpát a otázka výšinných sídlisk. In: I. Cheben/I. Kuzma, (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2000*. Nitra 2002, 73–89.
- Felcan 2018* – M. Felcan: There is No Need for a Culture? Case Studies of Early Iron Age Settlements in Small Carpathians. *Musaica Archaeologica* 2/2018, 51–72.
- Forbes 1956* – R.J. Forbes: *Studies in Ancient Technology*. Leiden 1956.
- Horváthová 2010* – E. Horváthová: Osídlenie badenskej kultúry na slovenskom území severného Potisia. Nitra 2010.
- Hraško/Linkeš/Šurina 1980* – J. Hraško/V. Linkeš/B. Šurina: Atlas Slovenskej socialistickej republiky. Časť VI, Pôdne typy. Mapa 1. Bratislava 1980.
- Klčo 1997* – M. Klčo: Prieskum v katastri Vrbové. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 1995*, Nitra 1997, 111.

- Klčo 2008* – M. Klčo: Neskorostredoveké nálezy z Prašníka vo vzťahu k Bratříkom. *Balneologický spravodajca* 39, 2008, 210–223.
- Klčo/Krupa 1995* – M. Klčo/V. Krupa: Stredoveké napínacie zariadenie na kušu – hever – zo zbierok Balneologického múzea v Piešťanoch. *Balneologický spravodajca* 33, 1995, 101–107.
- Klčo/Krupa 1997* – M. Klčo/V. Krupa: Archeologický výskum na nádvorí kúrie Mórica Beňovského vo Vrbovom. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 1995, 1997*, 111–113.
- Kuna 1981* – M. Kuna: Zur neolithischen und äneolithischen Kupferverarbeitung im Gebiet Jugoslawiens. *Godišnjak (Sarajevo)* 19, 1981, 13–81.
- Kuzma 2002* – I. Kuzma: Rondel v Prašníku. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 2001*. Nitra 2002, 95–96.
- Kuzma/Tirpák 2006* – I. Kuzma/J. Tirpák: Rondel v Prašníku. *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v r. 2004*. Nitra 2006, 139–140.
- Malček 2013* – R. Malček: Lieskovec-Hrádok. Výšinné sídlisko badenskej kultúry. Nitra 2013.
- Maran 1998* – J. Maran: Die Badener Kultur und der ägäisch-antolische Bereich. Ein Neubewertung eines alten Forschungsproblem. *Germania* 76, 1998, 497–525.
- Mareš/Waldhauser 2004* – J. Mareš/J. Waldhauser: Přeslen – součást přeslice, amulet, nebo zapalovač? Používal se přeslen v evropském pravěku k rozdělávání ohně? *Vesmír* 83, 2004/6, 340. <https://vesmír.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2004/cislo-6/preslen-ndash-soucast-preslice-amulet-nebo-zapalovac/html>
- Mayer 1977* – E. F. Mayer: Die Äxte und Beile in Österreich. *Prähistorische Bronzefunde*. Abt. IX, Band 9. München 1977.
- Mellnerová Šuteková 2012* – J. Mellnerová Šuteková: Niekoľko slov ku mladoeneolitickej keramike na lokalitách juhozápadného Slovenska. In: J. Peška/F. Trampota (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu 2011*. Mikulov-Olomouc 2012, 91–100.
- Mellnerová Šuteková 2015* – J. Mellnerová Šuteková: Western Slovakia during the period of Post-Baden cultural development. In: M. Nowak/A. Zastawny: *The Baden Culture around the Western Carpathians*. *Via Archaeologica*. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce. Krakow 2015, 501–510
- Michalík 2017* – T. Michalík: Paleolitické nálezy z Prašníka a Trstína. Príspevok k paleolitickému osídleniu severovýchodnej časti Malých Karpát. *Zborník SNM 111, Archeológia*. 27, 2017, 7–10.
- Michalko a kol. 1986* – J. Michalko a kol.: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava 1986.
- Němejcová-Pavúková 1981* – V. Němejcová-Pavúková: Náčrt periodizácie badenskej kultúry a jej chronologických vzťahov k juhovýchodnej Európe. *Slovenská archeológia* 29, 1981, 261–296.
- Nevizánsky 2009* – G. Nevizánsky: Zvieracia plastika z badenskej kultúry zo Stránskej. *Zborník SNM 103, Archeológia* 19, 2009, 17–36.
- Novák 2001* – Archeologický výskum halštatského hradiska na Tlstej hore v Prašníku. Trnava 2001.
- Novák 2011* – P. Novák: Záchranný výzkum hradiště v Prašníku (Hrádok). Most 2011.
- Novotná/Soják 2013* – M. Novotná/M. Soják: Velká Lomnica – Burchbrich. Urzeitliches Dorf unter den Hohen Tatra. Nitra 2013.
- Obereder/Pernicka/Ruttkey 1993* – J. Obereder/E. Pernicka/E. Ruttkey: Die Metallfunde und die Metallurgie der kupferzeitliche Mondseegruppe. Ein Vorbericht. *Archaeologia Österreichs* 4/2, 1993, 5–9.
- Pavelčík 1964* – J. Pavelčík: Eneolitická skupina s keramikou bošáckeho typu na Moravě. *Památky archeologické* 55, 1964, 279–293.
- Pavelčík 1981* – J. Pavelčík: Keramik der Bošáca-Gruppe in Mähren. *Slovenská archeológia* 29, 1981, 157–162.
- Pavelčík 1982* – J. Pavelčík: Drobné terakoty z Hlinska u Lipníku nad Bečvou (okr. Přerov) I. *Památky archeologické* 73, 1982, 261–292.
- Pavelčík 1983* – J. Pavelčík: Drobné terakoty z Hlinska u Lipníku (okr. Přerov) II. *Památky archeologické* 74, 1983, 295–315.
- Pavelčík 1992a* – J. Pavelčík: Keramika pátého sídelního horizontu z výšinné osady v Hlinsku

- u Lipníku nad Bečvou. *Slovenská archeológia* 40, 1992, 29–46.
- Pavelčík 1992b* – J. Pavelčík: Geschliffene Steinindustrie aus Hlinsko bei Lipník, a.d. Bečva (Bez. Přerov). *Památky archeologické* 83, 1992, 212–247.
- Pavelčík 1992c* – J. Pavelčík: Nové nálezy antropomorfních a zoomorfních idolů na Moravě. *Pravěk N. Ř* 2, 1992, 205–214.
- Pavelčík 1993* – J. Pavelčík: Bošácká kulturní skupina. In: V. Podborský (ed.): *Vlastivěda moravská. Země a lid*. Brno 1993, 200–204.
- Peška/Mellnerová Šuteková/Španihel 2019* – J. Peška/J. Mellnerová Šuteková/S. Španihel: Fortifikace eneolitu a doby bronzové na širším moravsko-slovenském pomezí. *Vlastivědný zborník Považia* 29, 2019, 153–188.
- Pieta 2019* – K. Pieta: The early La Tène belt hook from Prašník. In: L. Benediková/G. Březinová/E. Horváthová/S. Stegman-Rajtár (eds.): *Fragmenty času. Venované Elene Miroššayovej k 70. narodeninám*. Študijné Zvesti AÚ SAV – Supplementum 1, 2019, 397–406.
- Říhovský 1992* – J. Říhovský: Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren. *Prähistorische Bronzefunde*, Abt. IX, 3. Band. Stuttgart 1992.
- Schreiber 2020* – P. Schreiber: Výšinné sídla z obdobia eneolitu na strednom Považí. In: P. Jelínek (zost.): *Čriepky*. Zborník Martine Kušnírovej in memoriam. Bratislava 2020, 77–84.
- Šuteková 2008* – J. Šuteková: Opevnené sídlisko bošáckej kultúry v Podolí, okr. Nové Mesto nad Váhom. In: I. Cheben/I. Kuzma (eds.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007*, Nitra 2008, 273–286.
- Šuteková 2010* – J. Šuteková: Ein Einblick in die post-Badener Epoche in der Westslowakei. In: J. Šuteková/P. Pavúk/P. Kalábková/B. Kovár (eds.): *Panta Rhei. Studies on the Chronology and Cultural Development of South-Eastern and Central Europe in Earlier Prehistory*. Presented to Juraj Pavúk on the Occasion of his 75th Birthday. Bratislava 2010, 469–489.
- Točík 1987* – A. Točík: Beitrag zur Frage der befestigten und Höhensiedlungen im mittleren und späten Äneolithikum in der Slowakei. *Študijné Zvesti AÚ SAV* 23, 1987, 5–29.
- Todorova 1981* – H. Todorova: Die kupferzeitlichen Äxte und Beile in Bulgarien. *Prähistorische Bronzefunde*. Abt. IX, Band 14. München 1981.
- Turčan 2012* – V. Turčan: Depoty z Bojneje a včasnოსlovanské hromadné nálezy železných predmetov uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea. *Zborník SNM Archeológie, Supplementum* 6. Fontes. Bratislava 2012.
- Valaštan 1922* – J. Valaštan: Objavené hroby „skrčencov“ na Brezovej pod Bradlom. *Obzor praehistorický* 1, 1922, 120–121.
- Valihora 2011* – M. Valihora: Brezová. O minulosti Brezovej pod Bradlom pred rokom 1848. Bratislava 2011.
- Vulpe 1975* – A. Vulpe: Die Äxte und Beile in Rumänien II. *Prähistorische Bronzefunde*. Abt. IX, Band 5. München 1975.
- Willvonseder 1963-1968* – K. Willvonseder: Die jungsteinzeitlichen Pfahlbauten des Attersees in Oberösterreich. In: *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 11/12. Wien 1963–1968.
- Žeravica 1993* – Z. Žeravica: Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegowina. *Prähistorische Bronzefunde*. Abt. IX, Band 18. Stuttgart 1993.

www.mapserver.geology.sk

www.podnemapy.sk

DIE ÄNEOLITHISCHE HÖHENSIEDLUNG AUS BREZOVÁ POD BRADLOM UND KUPFERINDUSTRIE VON DER UMGEBUNG VON PRAŠNÍK

ZDENĚK FARKAŠ

Im Jahr 2006 wurde am Berg Baranec, der sich im Katastergebiet von Brezová pod Bradlom Bez. Nové Mesto nad Váhom in der Westslowakei befindet, eine archäologische Rettungs- und Erkundungsgrabung realisiert, während welcher die Besiedlung mit Palisadenbefestigung aus der Zeit der älteren Stufe der Bošaca-Kultur über dem steilen Hang der in das Baranec-Tal sinkt festgestellt (Abb. 1). Am Berg der Kleinen Karpaten beim westlichen Eintritt in die sog. Brezovsko-Vrbovská brána (Tor) wurden drei Sonden mit den Maßen 1,5 x 8,5 m, 3 x 2,5 m und 2,5 x 2,5 m angelegt, die die Befestigungsstruktur konkretisieren und Spuren von eventuellen Siedlungsaktivitäten in ihrem Interieur finden sollten (Abb. 3).

Von den Sonden wurden 358 Keramikbruchstücke ausgehoben, von welchen nur 1 Scherbe von einem neuzeitlichen glasierten Krug stammte. Die restlichen hatten einen mehrheitlich einheitlichen Charakter. Sie stammen von handaufgebauten Gefäßen aus feinem geschwemmtem kompaktem Lehm, nur in einigen Fällen mit nicht markanter sandiger Magerung. In die Tonmasse kamen in einigen Fällen auch kleine Körner zertrümmerter Keramik oder eine kleinere Menge organischen Materials vor. Die Mehrheit der Keramik blieb im markant fragmentierten Zustand erhalten. Die Bruchstücke stammen von Gefäßen mit sog. mittleren Scherbendicke in der Grenzscheide von 0,6 bis < 1 cm. Eine Ausnahme bilden zwei Bruchstücke sog. Tafelkeramik mit der Wanddicke um 0,4 cm (Abb. 7: 5; 9A: 4). Die Gefäßoberfläche, vor allem von Ockerfarbe bis verschiedene Töne von brauner, selten von grauer Farbe ist oft geglättet. Im Fall der dickeren Küchenkeramik ist sie aber geraut. Die Rauhung bestand entweder aus unregelmäßig zersetzen und teilweise zerleg-

ten Aufkleber (Abb. 9A: 1) oder nicht zurechtmachten bzw. mit nicht glattem Material nur teilweise überstreichten feuchten Oberfläche, vor allem im unteren Gefäßteil. Vorläufig selten ist das Zerfurchen des Gefäßkörpers ehesten durch feine Kammzähne (Abb. 10:7). Das Ausbrennen der Gefäße war qualitativ, aber der Bruch hatte ein sog. Sandwicheaussehen mit helleren äußeren und größtenteils auch inneren Oberfläche und dunkelgrauen bis schwarzen Kern. Die Verzierung bestand aus breiteren seichten gravierten bis eingeglätteten parallelen Linien mit größtenteils vertikaler Orientierung (Abb. 7: 1; 9B: 2, 3, 4), manchmal bildeten die Linien auch ein breit geöffnetes Ornament in V-Form (Abb. 7: 3). Die vertiefte Verzierung außer den Kanneluren bestand aus Einstichen in Weizenkernform, offenbar durch eine flach gelegte Stichelspitze oder einem Pfriem aus organischen Material hergestellt, Bändern aus Nagelkerben, spitzen Gegenstand und einem Werkzeug mit dünnem, aber rechtwinklig beendeten Ende. Vereinzelt sind nicht einmal größere kreisförmige Einstiche, die sich ähnlich wie die vertikalen Einkerbungen gewöhnlich in der Anordnung in einfache waagerechte Bänder auf oder dicht unter dem markanten Gefäßbruch durchgesetzt haben (Abb. 7: 9; 9B: 6; 9C: 6, 10, 13; 9D: 6; 10: 2, 6).

Ein funktionelles Element, oft durch Einkerbungen ergänzt waren niedrige Bandhenkel, meistens mit scharfer Seitenkante, der dem Rand mit dem Oberteil der Bauchung (Abb. 9D:5), und dem scharfen Gefäßkörperbruch mit dem unteren Halsabschnitt verbinden (Abb. 7: 14, 16; 9A:8).

Von den Keramikbruchstücken gelang es nur dem unteren Amphoren- oder Vasenteil mit scharfen Bruch an der Bauchung und markant abgesetzten Boden teilweise zusammenstellen. Über der Kante des Bruchs blieben Reste von

zwei waagerechten Bändern mit Stempeln vom Werkzeug mit quadratischer Spitze erhalten, auf die 6 bis 7 angehängte vertikale Bänder anknüpften, die aus sieben Bändern waagerecht gelegter ovaler Einstichen in Weizenkernform bestanden, die voneinander durch dünne vertikale Rillen getrennt waren (Abb. 8).

Von den Keramikformen blieben in Bruchstücken vor allem Vasen, Amphoren, Tassen, Krüge, Henkelbecher (Abb. 9A: 4), Töpfe und Schüsseln mit entfalteter Mündung erhalten (Abb. 7-10).

Von den Kleinfunden wurde auf Baranec ein zylindrischer Spinnwirtel (Abb. 12: 8), der Nackenteil eines Steinkeils (Abb. 12: 4), ein einseitiger Reibuntersatz (Abb. 11:1), 2 Sandsteinreibplatten (Abb. 11: 2, 4), Schleifsteine und Reibsteine (Abb. 11: 3, 5, 6) gefunden.

Eine spezielle Aufmerksamkeit verdient ein Kupferbeil von trapezförmigem Grundriss mit nicht markant verbreiteter gerader Schneide vom Typus Altheim (Abb. 12: 1), bei dem man nicht ausschließen kann, dass es älter ist, wie die jungäolithische Besiedlung von Baranec. Offenbar Dank dem kalkreichen Mutterboden blieben zahlreiche Tierknochen erhalten, von denen für die Herstellung des Meißels ein Rehbockgeweihbruchstück verwendet wurde. Durch acht Silexe war auch die Spaltindustrie vertreten. Als Rohstoff wurde der braune, rote, braunrote oder rosabraune Radiolarit verwendet (Abb. 12: 3, 6, 7, 11). Zu eindeutigen Werkzeugen gehörte aber nur ein nicht markant retuschierter Kratzer (Abb. 12: 2). Man kann die Funde vor allem auf Basis des Scherbenmaterials in die I. Entwicklungsstufe der Bošaca Kultur nach J. Pavelčík (1993, 202) einordnen, der diese in die sog. Protobošaca Phase (Phase Ia) und in die eigentliche ältere Stufe (Phase Ib) einteilt, für die das Verschwinden von Henkelbechern und Tassen charakteristisch sein soll, die auf Baranec noch belegt sind.

Zu den wichtigsten Erkenntnissen der Grabung gehört die Entdeckung eines Teils der einfachen Befestigung der Höhsiedlung, die im untersuchten Abschnitt aus einer Doppelpalisade besteht, die in einem durch Pfostenlöcher gegliederten Doppeltrog eingelassen wurde, so auch in selbstständige Pfostenlöcher die in den

durch natürliche Witterung rissigen Dolomitmutterboden vertieft wurden. Der Verlauf der Fortifikation mit einer Breite von 1,5 bis 2 m, die den scharfen Bruch des Scheitels von Baranec ins nahe Tal säumte gelang es in einer Länge von 7,8 m feststellen. Es ist interessant, dass die Befestigung zwar den optisch exponierten Siedlungsteil umgab, der aber auch durch den steilen Hang naturhaft gut geschützt war. Auf die Frage ob die Befestigung, die am verfolgten Abschnitt deutlich den unregelmäßigen Rand der Anhöhe kontinuierlich verfolgte, wobei der östliche Teil von Baranec wesentlich sanftere und daher auch mehr gefährdete Zugangswege aufwies, und eventuell ob auch sein Gipfel der eine natürliche Zitadelle bildet eine Befestigung hatte brachten auch die zugänglichen LIDAR Fotos bisher keine Antwort.

Trotz zahlreicher beweglicher Funde, die auf eine relativ intensive Benützung der Siedlung hinweisen, gelang es im Schnitt keine Spuren eventueller Siedlungsobjekte festzustellen.

Die Geländekonfiguration deutet aber an, dass die ursprünglichen Siedlungsobjekte sich vielleicht an den sanfteren Hängen der nördlichen Seite der Anhöhe befanden.

Baranec ist die erste archäologisch belegte jungäolithische befestigte Höhenlage direkt in den Kleinen Karpaten. Vom östlichen Vorfeld des Gebirges sind befestigte Siedlungen der Bošaca Kultur aus Podolie bei Nové Mesto nad Váhom bekannt, wo die Befestigung aus zwei Gräben bestand die die besiedelte Landinsel etwa in Richtung Nord-Süd durchschnitt (Šuteková 2008, 273-274). Wahrscheinlich mindestens einem der festgestellten Graben kann man in diese Zeit auch im Fall der Lage Skala bei Ivanovce legen (Točík 1987, 21). A. Točík (1987, 21) schloss nicht aus, dass zu jungäolithischen Fortifikationen auch die Lage Zámok beim Dorf Boleráz aus der Zeit der Jevišovice Kultur gehört, und eine Überprüfung wird offenbar auch für die Datierung des Postbaden Grabens der älter als die Befestigung der Madarovce Kultur bei der Trockenanlage in Budmerice nötig sein (Dvorská Plháková a kol. 2019, 31-42). Im Unterschied zu Mähren ist so die Anzahl der bekannten mittel- und jungäolithischen be-

festigten Höhensiedlungen in der Westslowakei wesentlich niedriger, obwohl ihre Anzahl sukzessive auch im mittleren Waagtal anwächst (Peška/Mellnerová Šuteková/Španihel 2019, 162-163, Schreiber 2020, 77-84).

Vom Kamm des Baranec, der ohne Zweifel eine strategische Lage hat, war es möglich die beiden Eingänge in den Pass zwischen der heutigen Brezová pod Bradlom und Vrbové, auch als Brezovsko-Vrbovská brána bezeichnet, zu kontrollieren, (Valihora 2011, 8), einige Seitentäler mitteinbegriffen, durch welche man in Richtung der Lančarská dolina oder der Dobrovodská dolina und weiter bis zur Trnava Tafel passieren konnte.

Über die Bedeutung der Kommunikation die durch die Brezovsko-Vrbovská brána geht und das breitere Gebiet des Marchgebiets mit dem Trnava Hügelland verbindet bieten die bisher wertvollsten Informationen archäologische Funde vom Gebiet ihrer östlichen Ausmündung in den Katastergebieten des Dorfes Prašník und des Städtchens Vrbové. Die bisher ältesten Belege mindesten gelegentlicher Besiedlung werden hier mit der mittleren, spätesten aber mit der älteren Phase des jungen Paläolithikums verbunden (Michalík 2017, 7-10). Archäologische Grabungen in Vrbové (Klčo/Krupa 1997, 111-113) und zahlreiche Funde der steinernen Spaltindustrie und auch der Schliiffindustrie von seinem Katastergebiet (Klčo 1997, 111) und dem Katastergebiet von Prašník belegen eine relativ intensive Besiedlung der Region spätestens seit der I. Stufe der Lengyel Kultur, auch durch ein Rondel mit zwei konzentrischen Gräben die am Abhang bei Baraní majer festgestellt wurde (Kuzma 2002, 95-96; Kuzma/Tirpák 2006, 139, 140, obr. 72: 1). Den Eingang ins Tal sicherten Fortifikationen, vor allem die dominante Anhöhe Tlstá hora (Novák 1996; Felcan 2018, 54, 55; Bartík/Farkaš/Jelínek, 2019, 33-37; Pieta 2019, 397 a n.). Ihr hochmittelalterlicher Nachfolger, nach bisher vereinzelt zugänglichen archäologischen Funde mit den Anfängen vielleicht in der 2. Hälfte des 13. Jh, (Farkaš 2015a, 143) war die kleine Holzerde-Burg im nahen Čerenec. Die bisher archäologisch bestuntersuchte befestigte Lage in dem Brezovsko-Bukovská brána ist aber

die Lage Hrádok über der Ansiedlung Fajnorovci im Katastergebiet von Prašník (Novák 2011). Die älteste Besiedlung der Lage zusammen mit der Fortifikation die aus einer in die Basisrinne eingelassenen einfachen Holzpalisade besteht, ist hier für die Zeit der Ludanice Gruppe belegt, nach Begleitkeramik mit markanten Elementen vom Milieu der Jordanow Gruppe (Novák 2011, 12-21, Tab. 1-5). Die Kleine Burg über dem Prašník ist so die älteste belegte Höhensiedlung in den Kleinen Karpaten die durch ein „Festungswerk“ geschützt ist. Auf die Bedeutung des Übergangs über die Kleinen Karpaten zwischen der heutigen Brezová pod Bradlom und Vrbové schon im Äneolithikum deuten außer der westlichen Kultureinflüsse im örtlichen Lengyel und Epilengyel Kultur-Milieu auch vereinzelt Funde der Kupferindustrie.

Schon in der Vergangenheit wurden aus Prašník, Ortsteil Dolná Pustá Ves und den Hängen der Lančarská dolina im Katastergebiet des Dorfes Kočín-Lančár Kupferdolche der Typen Šebastovce und Tîrgu Ocna publiziert (Farkaš 2015b, 29-31; obr.1: 1, 2; 14: 1, 2). Neuesten kamen drei Kupferkeile vom Katastergebiet des Dorfes Prašník dazu die zu den Typen Stollhof und Hartberg nahe stehen (Abb. 1: 3-5; 14: 3, 4, 6).

Der vierte kleine, dem Typus Hartberg nahe, wurde im Katastergebiet des Dorfes Kočín-Lančár, Bez. Piešťany über der Lančarska dolina am nicht markantem Berg Saladovec gefunden (Abb. 1: 6; 14: 5).

Alle vier Kupferkeile und zwei Kupferdolche kann man typologisch in die Zeit des alten bis Anfang des mittleren Äneolithikums einreihen. Sie entsprechen also ca. der Zeit wann auch die erste befestigte Siedlung am Hrádok über der Siedlung Fajnorovci bei Prašník entstanden ist. Ihre Verteilung auf der Karte deutet gleichzeitig an, zusammen mit anderen jüngeren Funden, dass in der Vergangenheit eine nicht geringfügige Bedeutung auch die „Kommunikationen“ haben konnten, die durch die Kleinen Karpaten über „seitliche“, heute wenig benützte Täler durchgingen. Gleichzeitig wurde erneut bestätigt, dass auch in den Kleinen Karpaten sog. „Kupferberge“ mit höherer Konzentration von Funden äneolithischer Metallindustrie belegt

sind. Das Phänomen solcher Berge, ähnlich wie sog. „Bronzeberge“, oft durch mehrere belegte Hortfunde vom Ende der Bronzezeit bis Anfang

der Hallstattzeit ohne Spuren einer Befestigung oder mindesten von fortdauernder Besiedlung verdient eine spezielle Aufmerksamkeit.

*PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.
SNM-Archeologické múzeum, Žižkova 12,
P.O.BOX 13, 810 06, Bratislava
zdenek.farkas@snm.sk*